فەلسەفەی زمان و
جەوهەری شیعر

كەریم دەشتی

2024

خانەی موکریانی بۆ چاپ و بڵاوکردنەوە

- فەلسەفەی زمان و جەوهەری شیعر
- بابەت: ڕامان و دامان
- نووسەر: کەریم دەشتی
- نەخشەسازی بەرگ و ناوەرۆك: سەید ئارام
- تابلۆی بەرگ: هونەرمەند عەبدوڵڵا رەسوڵ
- نرخ : (   ) دینار
- تیراژ: (500) دانە
- چاپخانە: موکریان
- قەوارە: 13.5 * 21 سم
- لە بەڕێوەبەرایەتی گشتیی کتێبخانە گشتییەکان ژمارەی سپاردن (607) ساڵی (2024)ی پێدراوە

زنجیرەی کتێب (1145)

ماڵپەڕ: www.mukiryani.com

ئیمەیل: info@mukiryani.com

فەلسەفەی زمان

فەلسەفەی زمان

(١)

وەک چـۆن بەکارهێنـانی هەبـوونی خـودی خـۆ ت، بە هەڵەو نـاتەواوی، کـارێکی نەشـیاوە و ئەنجـامێکی بـاشی نابێت، دواجـار دەبێـتە هـۆی تێکشـکانی ئەم هەبـوونەت، هەر ئاوەهـاش بەکـار هێنـانی زمـانەکەت بە شـێوەیەکی نادرووسـت، دەبێـتە کارێکی کرێت و دواجار دەبێـتە هـۆی تێکشـــکانی خـــۆت و نەتەوەکەت، بـــۆیە هەمووومـــان پێویستیمان بەوە هەیە، دوالیزمی هەبوون و زمانی خۆمان، بە شێوەیەکی دروووست بەکار بهێنین، لێرەوەیە کە دەڵێن زمـان یـانی هەبـوون، زمـان هەبـوونی تـۆیە، کە زمانـت بشێوێ، ئەوا هەبوونت دەشێوێ، وەک چۆن ئێمە دەژین و هەناسە دەدیـن، ئاوەهـاش زمـان دەژیێـت و هەناسـە دەدات، یـا چـۆن ئـێمە لە دایـک دەبـین و بـۆ مـاوەیەک دەژیـــن، دوایـــیش ئەگەر خۆمـــان نەپـــارێزین هەر زوو جەستەمان لەبار دەچێت، ئاواش زمان لە دایک دەبێت و ئەگەر نەیپـارێزین و بەردەوام بـژاری نەکەیـن، ئەوا زیـوانی هەڵەو نادرووستی لە ناوی دەبات و دەمرێت، ئەمەو جگە

لەوەش، زمانەکەمان بە تەنها مولکی ئێمە نییە،بەڵکو هی نەتەوەکەمانە، کە بە ناتەواوی بەکارت هێنا، واتە تۆ یاری بە نەتەوەی خۆت دەکەیت، ئەگەر زمانەکەت بە هەڵە و ناتەواوی بەکار هێنا،ئەوە کوولتووری نەتەوەیەکت بە هەڵەو ناتەواوی بەکار هێناوە، کەواتە زمان لەم گرفتارییەدا وەک چۆن هایدگەر وەسفی دەکات، دەبێتە زیندان بۆ تۆ و نەتەوەکەت، لەمبارەیەوەش دەبێ ئاگادار بکرێیتەوە، کە باش بەکار نەبردنی زمانەکەی خۆت، دواجار سەرت دەخوات .

(2)

که زمـانی مرۆڤەکـان بـریتی بێـت لە بەرهەم هێنـانی سێ جـۆر لە قسـە، کەئەوبەشـە بچـووکەی نـاو دەم مەکیـنەی بەرهەم هێنانیـانە، بـریتین لە یەکەمیـان قسـەی ڕۆژانەو دووەمیان قسـەی بەخشـانئامێزی چـیرۆک و ڕۆمانەکان و سێهەمیان قسـەی حیکمەتبار و توندوتۆڵ و ڕێک و ڕەوانی شـــیعر، ئەوە نابێـــت هەڵە لە ئـــارادا بێـــت، هەتـــا لە ئاراسـتەکانی زانسـتی سـیمیولۆژیی قسـە کردنـدا، ئەگەر بە هەڵە ئاماژەکـان بەکـار بهێنـین، ئەوە تێگەیشـتنی نـاتەواو درووســـــت دەبێت.فەلســـــەفەی زمـــــان بــــریتییە لە کــۆکردنەوەی تەواوی نیشــانەو ســیمبۆلەکانی زمــان بــۆ ئەوەی لە بـــواری لێکــۆڵینەوە لە بـــواری بیرکـــردنەوەی مرۆڤـدا، بەکاریـان بهێنـین، بەگشـتی فەلسـەفەی زمـان هەموو ئەو هەوڵ و تەقەلایانەیە کە بۆ ڕۆشنکرنەوەی ئەو چەمکە بنەڕەتیانە ئەنجامی دەدەین لەبارەی بیرکردنەوەی مرۆڤەکان، سەبارەت زمانەوە، بەشێوەیەکی تر فەلسەڤەی زمـان هەوڵـدانە بـۆ لێکـۆڵینەوە لە سروشـتی زمـان و پەیوەنـدی نێـوان زمـان و ئەو کەسـەی بەکـاری دەهێـنێ،

هەروەها باس لە سرووشتی ژینگەی زمان و کاریگەرییەکانی بەسەر زمانەوە دەکات، بەمجۆرە فەلسەفە بە گشتی و فەلسەفەی زمان بەتابەتی، وەک فیتاگورس دەڵێت هۆیەکە بۆ بەهێزکردنی ئاوەزی مرۆڤ، دواجار کە زمان وەک هیدیجر دەڵێت ماڵی هەبوونە، دەبێت ئەو زمانە بپارێزین، تا ئەو ماڵە هەر ئاوەدان بێت و کوێر نەبێتەوە.

(3)

بـــوونگەرایی یـــاخو ئەگزیستانســـیالیزم، فەلســـەفەی ســـەردەمە خەمگینەکـــانە، یـــاخود فەلســـەفەی دوای نەهامەتییەکانە، کـە مـرۆڤ تیایـا سـەنتەر و جەمسـەر و شـیرازەیە، هەڵگـرانی پەیـامی ئەم فەلسـەفەیە، بـاوەڕی تەواویان بە ئازادیی و هەڵبژاردنی چارەنووس هەیە، مرۆڤ دەبێ خاوەنی هەموو مافێکی خۆی بێت، لە رووی ئازادی و هەق، هەروەها ئەو ژیانەی خۆی هەڵیدەبژێرێ، زمان لای فەیلەسـووفەکانی بـوونگەرایی، دەبێ لە خـزمەتی مـرۆڤ دابێت و هەر هۆکارێـک هەبێت بـۆ بەرژەوەنـدی مـرۆڤ، دەبێ لە دەربڕینیا لە رێـگەی نووسـین، هەڵگـری ئەو هـێزە بێـــت، کە بتـــوانێ بەرژەوەنـــدییەکانی مـــرۆڤ لە ڕووی ئیختیـارو ئـازادی و هەق بـۆ خـودی مرۆڤەکان بپارێزێـت، بەڵام زمانێـک پـڕ حـیکمەت و مانـادار، سـارتەر پـێی وایە شیعر و پەخشان خزمەتی زمانی نووسـەر دەکەن، هەردوو ئەو ژانـرەی خستۆتە پێش زمان، کە مەبەستییەتی بڵێت: زمانی نووسینی شیعر و پەخشان هۆیەکە بۆ پەرەسەندنی زمـــان بە گشـــتی، هەلـــبەت بـــیروڕای فەیلەســـووفە بوونگەراکان، لەمبارەیەوە یەکتر ناگرنەوە، بەتایبەت کامۆ

که پێیوایه زیندەگی شایانی ژیان نییه، یاخود ژیان ئەوەندە ناهێنێ، دەستەواژەیەکە زۆر سەخت، کەواتە هەر زمانێک بەدەر لەو مانایە گوزارشتی پێ بکرێ، کە دەربڕی ئەو مانایە نەبێ، -هەڵبەت مانای فەلسەفی -لە رووی فەلسەفەی زمانەوە کەمتایە .

ماکس بیکارد لە کتێبی خۆی کە بەناوی زمان و مرۆڤە، دەڵێت زمان ڕەوحانییەتی خۆی هەیە، وشە ڕەوحانییەتی خۆی هەیە، چونکە زمان بریتییە لە خەڵق و بوون، واتە زمان نوێنەری سەرەتای پەیدا بوونی مرۆڤە، چونکە وشە و بوون، دیاری سرووشتە، نابێ لە سرووشتی خۆی کاری گوزارشتکردنی ناتەواوی بۆ بکەین، بایەخدان بەو دووە مایەی بەختەوەری مرۆڤە، من بۆ خۆم وا بیر دەکەمەوە کە پاراستنی زمان بە پاکی، گوزارشتە لە پارستنی ویژدانی مرۆڤایەتی و پاراستنی مرۆڤایەتیش بریتییە لە پاراستنی ویژدانی مرۆڤ خۆی، کەواتە زمان واتە مرۆڤ.

(4)

هەمـوو ئیـدئۆلوژییەکان بایەخیـان بە گـرینگی ڕۆڵی زمـان داوە و لە بەرنامەی بیری خۆیاندا، باسی زمانیان کـردووە، هەڵـبەت بەو شـێوەیەی کە لە خـزمەتی بەرنامەکەیـان دابێت، فەلسەفەی مارکسیزم ئەوە دەخاتە ڕوو، کە پایەی هەر تاکێک لە ڕیزبەندی چینەکاندا، بە پێی ڕۆڵی ئەو تاکە دەستنیشـان دەکرێـت، کە لە پرۆسـەی بەرهەمهێنانـدا دەیگـێڕێ، هەڵـبەت هەمـوو کـارێکی بەرهەمهێنـانی داهێنانئـامێز لای تاکەکـان، پەیوەسـتە بەهـێز و بڕسـتی جەستەیی و هزری مەعریفی ئەو تاکە، هێز و بڕستی هزر و مەعریفیش لە ڕێگەی زمانەوە بەرجەستە دەبێت، کەواتە زمـان ئەوەنـدە باڵادەسـتە، هـیچ کـایەیێکی نەهێشـتۆتەوە کـۆنترۆڵی نەکـات، بـۆیە بایەخـدان بە زمــان، لە بەرایی هەمـوو کـارێکەوەیە،بە پـێی گـوتەی مـارکس، ئەوە ئـێمە نـــاتوانین بە هـــیچ جـــۆرێ بچیـــنە نێـــو مەیـــدانێکی کۆمەڵایەتییەوە بەبێ زمانێکی تـۆکمە و خەزنەی دەمـاغێکی پـڕ لە ئامـاژەوە،کە بـریتیە لە دال و مەدلـوول و شـەکل و دەنگ و نیشانەکان، ئەمە بایەخێکی گرینگە بە ڕۆڵی زمان، واتە زمـــان وەک سیســـتەمی ئاماژەکـــان بـــۆ پاراســـتن و خەزنکـردنی مەعـریفەی مرۆڤـایەتی، کەواتە فەلسـەفەی زمان لای مارکس ئەوەیە کە بایەخی تەواو بدرێت بەزمان،

چونکە لەڕێگەی زمانەوەیە دەتوانین، هەموو مەعریفە مرۆڤایەتییەکان بپارێزین و بیانگوازینەوە، کەواتە بێ زمانێکی بەهێز، کومەڵگە و کایەکانی ڕۆشنبیریی، لەباتی ئەوەی تووشی دابڕانێکی ئیبستمۆلۆژی بەرهەمدار بێت، تووشی دابڕانێکی خاڵی و نەرێنی و بێ بەرهەم دێت، ئەو دابڕانەی کە هیچ شتێ بەرهەم ناهێنێ، بەڵام بەپێچەوانەوە ئەگەر زمان بەهێز بێت و لە هەناوی خۆی هەڵگری شووناسی مەعریفی بێت، توانای دارشتنی مانای گەورەی هەبێت، ئەوە دابڕانێکی ئیبستمۆلۆژی بەهێز دێنێتە کایەوە، بەمەش تیورێکی تازە دەخاتە بەر تیورە کۆنەکان، توانای ئەوەی دەبێت یاساو رێسای جەبرییەتی تیورە کۆنەکان هەڵەوەشێنێتەوە و لەکاریان بخات، یاساو رێسای تایبەتی خۆی بەگەڕ بخات، ئەوە رۆلی زمانە کە پرۆسێسێکی بایەخداری لەمجۆرە بۆ مرۆڤایەتی بهێنێتە کایەوە.

(5)

لوتڤیـــك ڤیتگنشـــتاین: لە پێشـــەوایانی داهێـــنەرانی فەلســـەفەی زمـانە، ئەو پـێی وایە فەیلەسـووفەکان هەر هەمووی وەك بڵـێی کوێربـووبن، چـونکە هەر هەمـوو ئەو شـتانەی باسـیان لێـوە کـردووە، لە تیـۆریی و بیرۆکەکانیان، ئـامرازە سـەرەکییەکەیان فەرامـۆش کـردووە، کە تەنهـا بە هـۆی ئەو ئـامرازە توانـای دەربڕینەکانیان هەبـووە، ئەویـش زمانە.

ئەوان هەر شـتێکیان گوتبێـت و دەربڕیبێـت، گەر زمـان نەبووایە، نەیاندەتوانی بێ پیت و پەیڤ ڕستە کار بکەن،، دەڵێت: سنوورەکانی زمانی من، سنوورەکانی جیهانی من.

فیتگنشتاین پێیوایە گوزارشت کردن لە موجیزەی زمان، هەر بە زمـان خـۆی دەکرێـت، واتە بـاسی گەورەیی زمـان تەنها بە خودی زمان دەکرێت.

بابـایەک دەڵێـت: کاتێـک کتێـبی داغســتانی ڕەســوول هەمزاتــۆڤم بە کــوردی خوێنــدەوە، عاشــقی ســەراپای داغستان بووم، ئەوە حیکمەتی زمانە، کە توانیویەتی ڕۆحی نووسەرەکە بەرمەلا بکات و داغستانمان لا شیرین بکات.

هایــدگەر هەمیشــە ئەوەی دووپــات دەکــردەوە کە جەوهەری زمـــان قـــووڵترین هەســـتمان ســـەبارەت بە

جەوهەری وجـوود پێ دەبەخشێـ و لەو شـوێنەمان دادەنێ کە شـوێنی دەرک کـردنە بە وجـوود، هەربـۆیەش لەڕووی هەستەوە زمانی شیعر شێوەی بوونمان دەگۆڕێ، چونکە زمانی شیعر قووڵ و پڕ نهێنییە،هەر بۆیەش دەڵێت مرۆڤ ژیانێکی شیعری هەیە لەسەر زەوی و رمان ماڵی هەبوونە.

(6)

زمـــان و پێشـــکەوتنی زمـــان پەیوەســـتە بە وشـــیاری کۆمەڵایەتییەوە، لەگەڵ پەرسەندنی وشیاری کۆمەڵایەتی، هەموو پرس و پرسیارەکان دەوروژێن و مەسەلە گرینگەکان دێنە کایەوە، هەلبەت بۆ گەیشتن بە ئامانجی پەرەسەندنی هوشـــیاری دەبێ مانـــدوو بـــین، مـــرۆڤ بە خـــۆی و بە ئارەزووەکانی بـۆ ئـازادی و سـەربەخۆیی ڕۆحـێکی مانـدووە، ئیـدی مانـدووێتی بـۆتە سـیماو خەسـڵەتی ئەم چـاخە و هەمـوو ژیـانی مـرۆڤی گرتـۆتەوە، لەمـاڵەوە مانـدووە و لە پەیوەنـــدییە جۆراوجۆرەکـــانی مانـــدووە، لە شـــەو و ڕۆژەکانیشیــ هەر مانــدووە، جــۆرج فیگــاریلو لە کتێــبی مـێژووی ماندووێتیـدا، کە محمد نەعـیم ئەرەبانـدوویەتی، بە تەواوی هەمـان مانـای ئەو بـابەتەی دارِشـتووە، لە کـاتی خوێنـدنەوەی ئەم کتێبەدا، کە هێنـدە بە زمـانێکی بەهـێز و تـۆکمە، باسی ئەو بابەتە دەکات، خـوێنەر یەکسـەر ئارەقە دەکات و هەسـت بە کـرۆکی نـاوەرۆکی مانـدوێتی دەکـات، ئەمە لە زمانی وەرگێڕەکەوەیە، کەوا هێندە سەرسام دەبین، جا دەبێ بە زمانی ئەسڵی چۆن بێت؟ ئەمە نموونەیەکە لە نموونەکانی کاریگەرێتی زمان، ئەگەر زمانی نووسینی هێندە کاریگەر نەبوا، خـوێنەر ئاوەها نەدەگەیشـتە ئەو ڕادەیە لە سەرسـامیدا، عەزیـز گەردی بەو زمـانە مـوجیزەیە، لە

کۆمێـدیا دا خـوێنەری کـوردی ئەوەنـدە لە دانـتی نزیـک کـردۆتەوە، وەک ئەوەی دانـتی بـۆ ئـێمەی نووسـیبێت، کەواتە وەرگـێر مـولکێکی پـڕ چەمـکی تـری بـۆ ئـێمە زیـاد کــردووە، مــن خــۆم بە عەرەبی و فــارسی ئەو بەرهەمەم خوێنـدۆتەوە، بەڵام دەتـوانم بڵـێم، ئەوەی عەزیـز گەردی کـاریگەریی ئاشـکراترە، ئەمەش نهێـنی زمـانە، هەسـت بە مەسـئولیەتی هەڵگـرتنی پەیـامی زمـانە، کاتی خـۆی گوگـول پـاڵتۆی نـووسی، ئیـدی هەمـوو نووسـەرەکانی هـاوچەرخی گوگول کەوتنە ژێر کاریگەرێتی چیرۆک و تەونی گۆگۆلەوە، بەڵام هـۆیەکەی ئەوەنـدەی سـیحری زمـان بـوو، ئەوەنـدە ڕووداو و تەونی چیرۆکەکە نەبوو، کەواتە تەکنیک و زمان، ڕۆحی هەمـوو کارێکی ئەدەبیین، هەمـوو کارە ئەدەبییەکان، زمان برِستی پێداون.

(7)

تیـورەکەی هابرمـاس، کە پەیوەسـتە بە پەیوەیوەنـدییە کۆمەڵایەتییەکـــان، بەو مانـــایە دەڵێـــت: بـــۆ ئەوەی دیموکراسییەت بە تەواوی بەرپا بێت، دەبێت لە ڕێگەی دیـالۆگەوە بێـت، کەزمـان تیایـا ڕۆڵـێکی سـەرەکی و گەورە دەبینێـت، بەبێ ئەوەی لەم دیـالۆگەدا، جیـاوازی لە میـانی زمانەکانەوە بکرێت. بەمجۆرە زمان هۆی بەیەک گەیشتنی مرۆڤەکانی سـەر زەمیـنە، زمـان جـگە لەوەی کە هـۆی لە یەک گەیشـتن و هەمـژینییە، بەرێـوەبەری هەمـوو جـۆرە سیاسـەتکردنێک و کـۆڕ و کۆبوونەوەکانیشـە، زۆر جـار ڕوویداوە کە خراپ بەکار هێنانی زمان لەگفتوگۆکاندا، بۆتە هۆی شەڕێکی تووش و هەراوزەنای سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئـابووری نـاوەتەوە، بـۆیە سـەرەتای دەسـتپێکردنی هەر بـزاوتێکی دیبلومـاسی، مەشـق و ڕاهێنـان و کـۆکردنەوەی ئەزمـوونی زمـان و کـاریگەرێتیە زمانەوانییەکـان لەبەرچـاو دەگیرێت، بایەخێکی گرینگ بەمەسەلەنی زمان دەدرێت .

(8)

لە کوردستان جگە لە ئەدیب و نووسەرانی ئەزموونداری، کەس بایەخ بە زمانی کوردیی نادات، کورد تاکە میللەتی سەرزەوییە کە زمانی دایکی خۆی لا گرینگ نییە، تەنانەت لەڕووی سیاسیشەوە بایەخی پێنادرێت، هەروەها وەزارەتی فێرکردنی باڵاش زمانی کوردیی بەهەند هەڵنەگرتووە و لە تاقی کردنەوە گشتییەکانیشدا، وانەی زمانی کوردیی پشت گــــویێ خســــتووە، لەڕووی وەدەســــتهێنانی پــــلەی ئەزموونەکاندا، وەک وانەیەکی بێ باوک حسێبی بۆ کردووە و نەکەوتۆتە بەر مەرجەکانی پلەی وەرگرتن ی قوتابییان لە دانیشــگاکان و ئەنیســتیتۆکان، لەکاتێکــا لە لای ئەلمــان فەرەنسا و ئینگلیز زمانەکانی خۆیان هێندە لا خۆشەویستە، کردوویــانە بە مەرجی ســەرەکی ئەم مەودایــانە، بەداخەوە سیاســییەکانی کوردســتان ملهــووڕییەکی گەورە لەو بــارەوە دەنوێنن، جالەم بارە ناهەموارەدا زمانی کوردی کە چەندین ســەدەیە نەفەوتــاوە، ئەوە لەم ســەردەمەدا، بە دەســتی ئەنقەست یاخود بە نەفامی سیاسەتی کاڵفامی کولتووری، وررە وردە زمانەکەمــان مــۆرانەی نەشــارەزایی و نەزانی، لێیدەدات و هەمــوو جەستەی کــون کــون دەکات، زمــانی کوردی زمانێکی زۆر گرینگە، بەداخەوە زۆرن ئەوانەی پەی بەم گەورەییەیــان نەبــردووە، لە یەکێ لە کۆنفراســـە

گەورەکانی تاران دەربارەی زمان، باس لەوە کراوە کە لەسەرەتادا چەند سوودیان لە زمانی کوردی وەرگرتووە، بۆ داڕشتن و پێشخستنی زمانی فارسی، کەچی حوکمڕانێتی لە کوردستانی ئێمە، بەناو بایەخ بە زمانی کوردی دەدات و لە پراکتیکیش سفرە، بەداخەوە، لەم خاکەی ئێمە هەتا کۆنفرانسێکی ساڵانەی فراوانیش ناکرێت، بۆ تاوتوێ کردنی زمانی کوردی، لە دانشگاکانی دونیا ساڵآنە بەرهەم و لێکۆڵینەوەی گرنگ سەبارەت بە زمانی خۆیان دەخەنە ڕوو.

(9)

میشـیل فوکـو لە بـڕگەیەکی نووسـینی خۆیـدا بەو مانـایە دەڵێـت: مرۆڤەکان بەتەنهـا بکەرو کارەکتەر نـین، بەڵکـو بەرهەم هێـنەری گوتاریشــن، هەروەهــا بــابەت بەتەنهــا ڕاستییەکی کۆمەڵایەتی نییە، بەڵکو پرۆسەیەکە پەیوەستە بەوەی کە چۆن ئەو بکەرانە، شتەکان لە ڕێگەی زمانەوە، دەهێنـنە هەبـوونەوە،واتە زمـان ڕۆڵی سـەرەکی دەبیـنێ لە درووسـت کـردنی ڕاسـتییە کۆمەڵایەتییەکانـدا، هەربـۆیەش لای فوکو، ئەو حەقیقەتە کۆمەڵایەتییە بونیاتێکی گوتارییە لە ڕێـگەی زمـانەوە. زمـانیش لەڕێـگەی دیـالۆگەوە گووتـار دەخەملێنێ، دیالۆگ و گووتار بنەمای پەرەسەندنی زمانن، ئێمە نیمانە، خوێندنەوەی کتێبی ئارکیۆلوژیای مەعریفەی فۆکۆ لەم ڕوەوە سوودێکی زۆری دەبێت.

(10)

هەموو ئەوانەی لە کوردستان خەریکی کاری زمانەوانین، ئیش لە ناو بونیاتی ڕێسایی دەکەن و تەنها کار لەناو یاساو ڕێسای زمانی کوردیی دەکەن، کەم لەوانەم بینیوە، کار لە ناو لێکۆڵینەوەی گوتاری هونەری زمانی کوردی بکات، وەک پەرەسەندنی گوتاری زمانەوانی لە ڕووی پەیوەندییەکانی زمان بە کۆمەڵگەو سیاسەت و ڕێبازی پەرەسەندنی کۆمەڵایەتییەوە، دەخوازم بڵێم شیکردنەوەی سوسیولوگی زمان و بونیاتی مەعریفی و ژینگەی زمان، ئەم سەرەقەڵەمانە لە ناو ئێمەدابوونی نییە، ئەگەر هەشبێت زۆر کەمە، ئەمەشیان ئەو ڕاستییە دەسەلمێنێ، بەو پێیەی کە دانیشگاکانمان گەورەترین دەزگای بەرهەم هێنەری مەعریفین، دوورن لە دونیای مۆدێرن و گووتارە گرینگەکانی دەرەوەی خۆیان، لە ئەوروپادا لە ماوەی کورت کورتدا بە هەزاران بابەتی تازەی مەعریفی جۆراوجۆر دێتە کایەوە، کە دانیشگاکانی ئێمە لێی ئاگادار نین، جا ئەوە لەهەموو بەشەکانی زانستی و ئەدەبییەوە وەیە، گەورەترین گرفتاری ئێمە لەوەدایە، کتێب هیچ بایەخێکی نەماوە، کەس نازانێ کام دەزگا و کام لایەنی فەرهەنگی، کوردستان بەڕێوە دەبات لەڕووی کتێب و زمانەکەمان؟ دواى شۆڕشی فەرەنسا، ئەم وڵاتە بوو بە کانگەی دەزگاکانی

مەعـــریفەی ئینســـانی، ئێســـتاکەش دونیـــا لەڕووی ڕۆشنبیرییەوە بەڕێوە دەبات، بەڵام ئێمە لە دوای ڕاپەڕین هەموویمان لەدەست داوە، دەبێ مشووری ئەوە بخۆین تا لێکـۆڵینەوەی جیـدی بـۆ وەسـتانی مەعـریفە بکەیـن لە کوردستاندا.

ماکسیم گۆرکی پێموایە لە ڕۆمانی کوانێ خوادا دەڵێت : ئەوەی ســەردەکەوێتە لــوتکە، دەبێ پــێی بگــات، دەنــا دەکوێتە ناو چڵپاوەوە.

(11)

نئــوم چومســکی زانــایەکی گەورەی بــواری مەعــریفی و زمـانەوانییە، پێیـوایە کە فەلسـەفەی زمـان پەیوەسـتە بە بیرکـردنەوەی مـرۆڤ، بەپـێی ئەو سـیمبۆلە زمانیـانەی کە ئەقـڵی مـرۆڤ دەتـوانێ شـێوەبەندیان بکـات و بەکاریـان بهێـنێ.کەواتە باسـکردنی فەلسـەفەی زمـان، پەیوەنـدییێکی زۆری هەیە بە شـێوەی بیرکـردنەوەی مـرۆڤ، هەمـان ئەو پەیوەندییانە لە ڕێگەی هەموو ئەو ڕەمزانەوە دێتەکایەوە، کە لە هەنـاوی زمانـدایە، وەک ئامـاژە و دال و مەدلـوول و دەنگ و هەمـوو ئەو سـیمبۆلانەی کـۆنترۆلی یاسـاو ڕێسـای زمـانەوانی دەکەن، کە لەلایەن ئەقـڵی مـرۆڤەوە شـێوەڕێژ و مانابەنــد دەکـرێن، بـۆ ئەوەی نهێـنی سـەرهەڵدانی زمـان دەستنیشـان بکات و یاسای سەرهەڵدانیان تاوتوێ بکات، رولان بارت پێی وایە زمانی کلاسیکی زمانێکە، هەمیشـە لە خـزمەتی ئایـدلۆژیاو بـیری بـاوە، چـونکە زمـان وەک منـاڵ نەش ونمـا دەکات، کلاسـیک لە شـوێنی خـۆی مـاوەتەوە، ئەوکـار لەنـاو زمـانی هـاوچەرخ دەکـات و زمـانی کلاسـیک پیربـووە و دەرەقەتی مانــا گەورەکــان نــایەت، ڕســتەیەکی نــاوداری هەیە، دەڵێــت زمـــان نە پاشـــکەوتنخوازە نە پێشـکەوتنخوازە، بەڵکـو زمـان فاشـییە، چـونکە فاشـییەت بــریتی نیــیە لەوەی، کە قەدەغەی قسـە بکـات، بەڵکــو

ناچـاری قسـەکردنت دەکـات، کەواتە ئەو دەرگـا لەسـەر هەمـوو تیورەکانی پێشـووی زمـان دادەخـات و تیـورەکەی خۆی بەڕاست دەزانێ، کە لەگریکەوە دەست پێدەکات تا سـەردەمی ئەو، بۆچوونەکـانی زیـاتر بە سیاسـەتکردنی زمـانەوە پەیوەسـتە، لەوە وە هـاتووە، کە قسـە ترسـناکە، ئەگەر بە هەڵە بەکار بهێنرێت، کاتێک رولان بارت باس لە فاشییەتی زمان دەکات وەک ئەزموون، باس لە دادگاییەک دەکـات کە سـەرەتا بە کەلام، فەرمـانی لەسـێدارەدانی کەسێکی دا، پاشان دەرچوو کە بێگوناهە و بڕیاری لێبوردنی بۆ دەردەکات،بەڵام کار لەکار ترازاوە، ئەمە هەڵەی زمانە، ئەو یاسایە بە زمان تۆمار کراوەو گوتراوە و خوێندراوەتەوە. جـا بـزانە زمـان چەنـد ترسـناکە کە لە شـوێنی خـۆی کـاری لەسەر نەکرێت، بۆیە دەبێت ئاگاداری زمانی خۆمان بین، مەسەلەیەک هەیە دەڵێت زمان خاوەنی خەمی خۆیەیەتی، یاخود زمان حوزنی خۆی هەیە.

(12)

زانستی زمانەوانی سوسیولوژی، بریتیە لەو بیروباوەڕ و چەمک ئاماژانەی، کە تاکەکانی کۆمەڵ لە نێو نیشتیمانی زماندا، یاخود لە ناو ژینگەی زماندا گوزارشتی پێدەکەن، دەخـوازم بڵـێم ئـێمە هەمـوو کاروبـار و پەوەنـدییەکانی کومەڵایەتییەکانمان، بە ڕێگەی زمانی قسەکردنی تایبەت بە خۆمـانەوە بەڕێـوە دەبەیـن، شـەپۆلە بەرزو نزمەکـانی هەمـوو ئەم پەیوەنـدییانە، بە فلـتەری زمانـدا تێـدەپەڕن و ئاســـەوارییان لێـــدەکەوێتەوە، هەمـــوو پەیوەنـــدییە کۆمەڵایەتییەکانمـان دەخـزێتە ژێـر بـاری کاریگەرییەکـانی فۆنەتیـک و سـتایل و شـێوەی قسـەکردنمان، لە ڕووی سوسـیولۆگییەوە، کەواتە زمـان داینەمـۆی هاوسـەنگ کردنی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانە.

هەر ئەوەندەش نا، من باوەڕم وایە هەموو جەنگەکانی دونیـا کە پارسـەنگی ژیـانی مرۆڤیـان تێکـداوەو کۆمەڵگـا مرۆییەکانیـان شـێواندووە و کولتـووری گەلانیـان وێـران کــردووە، بـاڵا دەسـتی و ژێردەسـتی و چەوسـاندنەوەو زوڵمیـان خوڵقانـدووە، پەیوەنـدییەکانیان پـیس کـردووە، بەهۆی بایەخ نەدان بووە بە زمانی دیالۆگ و قسە کردن و ڕستەسـازییەوە، کە گەورەتـرین شـەڵتەی مانایـان بە ئاراسـتەی گرژسـازی و بلێسـەڕێژی دەمارەکـانی مـرۆڤ

بردووەو ئاگری جەنگەکانیان پێ داگیرساندووە، گەورەترین بەرهەمی ڕقیـان بەرهەمهێنـاوە، کەواتە زمـان کـۆنترۆلی هەمـوو ئاراسـتە سـیاسی کـۆمەڵایەتی و ئابووریەکـانیش دەکات، ئەوە ڕێزنەگـرتنی زمـانی مانابەخشی- مرۆڤـایەتییە وادەکـات، کە بەرهەمی سەرتاسـەری زەویی و ژێـر زەوی، بخـزێتە ژێربـاری مۆنۆپـۆل کـردن و بێبەشـکردنی زۆربەی گەلانی سـ‍ـــەر زەوی، نموونەشـ‍ـــمان لەم ڕووەوە زۆرە، ئێسـ‍ـتاکەش بەردەوامە و بـاڵا دەسـ‍ـتی هەنـدێ زمـان وادەکـات، کە کارەکتەرەکـانی ئەو باڵادەسـتییە، مـرخی خۆیان، لە سەروسامانی سەرتاسەری زەویی خودا دا خۆش بکەن.

(13)

هەمــوو ئەوانەی کاریــان لەنــاو زمــانی تــایبەتی نەتەوەی خۆیــان کــردووە، لە پێنــاوی ئەوە بــووە، کە لەو ڕێــگەیەوە بتــوانن، زمــانی دایــک و نیشــتیمانی خۆیــان پەر پێبــدەن ڕۆحێکی جاویدانی و هاوچەرخی پێببەخشـن، بۆ تەمەنێکی درێژ ڕەنگرێژ و برستڕێژ و زیوانبێژی بکەن، لەم ڕێگەشـەوە شەونخوونی زۆریان کردووە، نیتشە سەرەڕای ئەوەی کۆک نەبوو لەگەڵ خودی گەلی ئەڵمانیو سەرزنشتی زۆری گەلی خــۆی کــردووە، بەڵام بەرهەمــێکی زۆری خــۆی خەرجی پێشخســتنی زمانی ئەڵمـانی کردووە،نیتشـە بە زمـانێکی زۆر تــــایبەت و کۆنتیکســــتی زۆر تــــایبەت، کــــاری لە نــــاو بەرهەمەکــــانی خــــۆی کــــردووە، کە پێویســــتی بە خوێنـدنەوەیەکی زۆر تـایبەتیش هەیە، نیتشـە بـاوەڕێکی بە تینی هەبوو بە پەیوەندیی نێوان زمان و هۆشی مرۆڤ و لە دیـدی ئەو هەمـوو هۆشـێکی مـرۆیی، پێویسـتی بە زمـانێکی تایبەتی خۆی هەیە. لای نیتشە هەر قۆناغێ لە قۆناغەکانی وشیاری مرۆڤ یا هۆشی تاک، ڕەهەندێکی تایبەتی زمانیی خۆی هەیە و بەهەمان ئەو ڕەهەندە، کار یگەریی هەیە لە ناو کایەکانی مەعریفیدا، ئەو هەوڵی داوە لە ڕێگەی زمانەوە بوویەر یا زەپۆش یاخود واقع سادە بکاتەوە، بەرای نیتشە هەمــوو زمــانێ خەســڵەتی جەوهەری خــۆی، بــۆ زمــان

جێدەهێڵێت، هەر بۆیەش ویستوویەتی زمانی ڕۆژانە بەرەو ئاستە هونەرییە بەرزەکان ڕەگاژۆ بکات، بۆ ئەوەش کە ئەم پرۆسـەیە بەردەوام لە دەسـتێکی بەهـێز دابێـت، چەمکی مرۆی باڵای یاخود سوپەرمانی لە ڕوانگەی تایبەتی خۆیدا و لە نێـو دارشـتە زمـانێکی تایبەتـدا هێنـاوەتە کـایەوە، کە پێیـوایە سـوپەرمان، کە کەسێکی پـڕ حـیکمەت و ناسـنوورو تێپەڕکارە، دەتوانێ حیکمەتی ئەم زمانە ڕاقییە بپارێزێ، زمان لای نیتشـە جەسـتەیەکە پێویسـتی بە خـۆراکی تـازەیە و ڕۆحـێکی هەیە، هـیچ ئەدەبێـک لەو ڕۆحە بەرزتـر و بـاڵا ترنییە، هیچ ئەدەبێکیش بەبێ ئەم ڕۆحە بەردەوام نابێت و دەمرێت، ئەوەیش کە نـاکۆکە لەگەڵ چەمکی مـرۆڤی بـاڵا ئەوانەن، کە لەژێـرەوەی بیرکـردنەوەی مەزن دەژیـن، بەڵام مرۆڤی باڵا هەمیشە لە لوتکەیە-هەلبەت لووتکەکانن بەر هەورەتریشقە و برووسک دەکەون. وەك نیتشە دەڵێت.

جەوهەری شیعر

خوێنەری بەرێز:

ناوەرۆکی ئەم کتێبەم، بریتییە لە کۆمەڵێك ئەندێشەی جۆراوجۆر، کە هەڵقووڵاوی ئەزموونی ژیانە، لە نێو جیهانی شیعر و جیهانبینی شاعیردا، لەمەڕ ژانری شیعرو دارشتەی شیعرییەت، پێموایە بۆ بەهێزکردنی نووسینی تێکستێکی شیعری، زۆر پێویستن، شیعر هەڵگری کۆمەڵێك نهێنی خۆیەتی، لە ڕووی زمان و ناوەرۆك و فۆرم و دارشتن و بیرۆکەوە، کە شارەزا بوون لەم سەرەباسانە پیداویستییێکی حەتمییە و هیچ شاعیرێ ناتوانێ، بێقووڵبوونەوە و فراوانکردنی دیدگای خۆی، تیکستێکی شیعری بەهادار بنووسێ، کە هێزی دینامیکییەتی هەبێت و تێپەڕی کات و شوێن بکات، هەر لە سۆنگەی ئەمەشەوەیە، کە بە پێویستم زانی خۆمیان پێخەریك بکەم و بیگەیەنم بە خوێنەرانم، هەلبەت هەوڵمداوە زۆر بەکورتی چڕوپڕ، لەناوەرۆکی سەرباسەکان بدوێم و وەڕەسی بۆ خوێنەر درووست نەکەم، هیوادارم سوودێکم بۆ ئێوەی ئازیز بەدەست هێنابێت .

بەرز بفڕە

فڕینی بەرز لە شاباڵی بە هێزدایە، وەك چۆن باسووقی مەستیی، لە نێو دڵۆپ دڵۆپ بادە و شەرابی تاڵدایە، بەرزەفڕەکان هەزاران جار کەوتوون، تا بۆ یەکجار گەیشتوونەتە قووڵایی ئاسمان، هەموو بەرزاییەکان لە کەوتن و وردوخاشبوونەوە دائەگیرسێن، زۆرجاران کەوتووم و شەختە و سەهۆڵبەندانی کەوتن، ئێسقانیان ڕەش کردووم، تا بۆ یەك جار لە بەرزایی درەوشاومەتەوە، بەرزەفڕیی لە نووسینی شیعردا، کاری ئەو شاعیرانەیە کە هێزی بیرکردنەوەیان، شاباڵی هزری پێبەخشیوون و شیعرەکانیان لەبەرزاییدا ئەدرەوشێنەوە، بۆیە شاعیر لە نێو وەهمی ئەبەدیی بەرزبوونەوەی تێکستەکانی خۆی دەژێیت، هەتا ئەو واهیمەیە، واهیمەی داهێنان، لەنێو خوێنی شاعیردا جینگڵ نەدا، ناتوانێ بەرهەمێکی شیعریی جوان و پڕ مانا، ببەخشێتە خوینەری خۆیەوە، ئەمەیان بەردەوامیی کاری شاعیرانە، هەر بۆیەش بۆ بەدەست هێنانی ئەندێشەی قووڵ، بۆ ڕاوکردنی مانای بەرز، دەبێت لەبەرزاییەکاندا بژیت.بەرزایی بیرۆکەی قووڵ و دارشتەی مەزن .

گرواندنی ئەڵماس

ئـەوەی گـەرەکی بێـت بـەردە پیرۆزەکـانی شـیعر، لـە نـاو ڕەوەزی زمانـــدا بدۆزێتـــەوە، دەبێ ڕۆحی خـــۆی لەگـــەڵ گەوهـەری یەکدانـەی وشـەکاندا بگۆڕێتـەوە، دۆزینـەوەی شیعری زیندوو، گرواندنی ئەڵماسە لە ناو دڵی ڕەژوودا، ئەو کاتەی بیرۆکەی شیعرێ ئەدۆزمەوە، گیانم شەڵاڵی تەواوی ئەبەنووسـییەتی وجـوود دێـت، ئـەو کاتـە جگـە لـە قۆپـەنێ ڕەشـباو هـیچی تـر نـیم، کەواتـە شـیعر تـواوەی ئـاگرە، لـە کوورەکانی سـینەی شـاعیردا، مەشـخەڵ و بلێسـەی خـۆی هەیـە، داگیرسـان و هـەڵچوونی خـۆی هەیـە و شـاعیر لـە عەدەمییەتـەوە بیرۆکـەی خـۆی ئەدۆزێتـەوە، شـیعر کاری ئەفرێنەرێکە کە ناوی شاعیرە و شیعر ئایینی ئەوە .

مەوەستە

مەلەکان سترانی خۆیان ئەچڕن، بە ئاوازی هەزار چەشنی خۆیان، ئاگر لە تەمی بێزاری بەرئەدەن و پووشی ئایندەی خۆیـان تــەڵ تــەڵ ئەکێشــنەوە و ناوەســتن، وەســتان کوژانـەوەی تـەون و چنینـە، بۆیـە دارسـتانەکانی نیشـتمانی ئەبەدیی خۆیان، بە جریوە بونیات دەنێن، من بە شیعر و ئــەوان بــە چــڕین وەك یــەك وان، ئەوانــەی بــە دوای مەحاڵـەوەن، باوەڕیـان بـە وەسـتان نییـە، هـەموو ئـەو شاعیرانەی کاری هزریان بەجێهێشت و وەستان، بوون بەو کانیاوانـەی کـە کـوێر بوونەتـەوە، جـارێکی دی تـەڕ نابنـەوە، بۆیـە شـاعیر بـۆ ئەوەی هـەرگبز وشـك نەبێتـەوە، ئـەبێت کێڵگەی هزری خۆی بە تەڕ و پاراوی بهێڵێتەوە، بۆیە نابێ بوەستن .

تـەنها کارێ کـە وادەکات، هـزری شـاعیر ئـاوی جاویـدانی بخواتەوە، زاخدان و ساودانی ئەو هزرەیە، بەرەو داهێنان و بەردەوامبوون لە دۆزینەوەی گەوهەرەکانی شیعر.

بەرەو لووتکە

بـوون بـە لوتکـە، ئـاوی کـەوتن و شکسـت و ناسـۆریی داوایە، چما لووتکە چییە؟ برینی پڕ لە سوێی شکست و دارمـــان وهـــەرس هێنانـــە، بریســـکەی ڕم و شمشـــێر ڕووناکییەتی، برین تێشوویەتی، لووتکە هەزاران جار ڕووەو لێـواری مـەرگی ئـەوێ، مـن زوو زانـیم لووتکـەکان لـە نـاو دڵمانایە، بۆیە لە دامێنەکانی دڵمدا، لووتکەی سەرفیرازیم ئەفرانـد، ئـاوی مـەحاڵم خـواردەوە، شـیعرەکانم بـە نێـو هەموو ڕووبارەکانی مەینەتیدا گوزەریان کردووە، ئاوەهاش دارێژراون. کە ئەڵێم لووتکە دەخوازم بڵێم چۆن تێکستی شـیعرەکانمان بـەرەو تـرۆپکی مانـا ببـەین، تـا لەبـەرزایی بدرەوشێنەوەو زەمەن تێپەڕ بکەن .

جاویدانی

ئەبێ بە شەوقەوە باوەش بۆ ژیان بکەینەوە، تا لەبەرانبەر تۆفـانی نەهامەتییەکانـدا بوەسـتینەوە، لەمپـەرەکان ورد وخـاش بکـەین، ئـەگینا ژیـان بێڕەحمانـە ورد و خاشـمان ئـەکات، مـن لەسـەرەتاوە دەرگـای ئەندێشـەم کـردەوە، باڵنـدەی ئـەوینی ژیـان لـە سـینەمدا هـەڵکورما و لانـەم بـۆ گەرم کرد، بیرکردنەوەم کردە پارسەنگی ژیان و ڕستەم بـۆ کردەوە، ژیان باوەش بۆ ئێمە ئەکاتەوە و شیرینی خۆی بە ئیمـە ئەبەخشێ، بۆیـە ئێمـەیش ئـەبێت بـیر لـە ژیـان بکەینەوە، ژیان نـاتوانێ ئێمـە بخاتـە ژێـر پـێی خـۆی، ئـەوە ئێمەین نازانین بژین، شیعریش هەمان پەیمانی ژیانی پێیە، شاعیر ئەبێ بەو ڕێسایە مامەڵەی لە گەڵدا بکات، شیعر ژیانە .

شیری ژیان

لـه سـەردەمی منالّییـدا، پەنجـە تووتـەمان بـە سـتوونی لەسـەر زەویی دائـەنا، بـە شـێوەیێ کـە پەنجـەی بـەرانیمان بکەوێتە لای سـەرەوە، ئینجا پەنجە تووتەی دەستەکەی ترمـان ئەخسـتە سـەر تـبلی بـەرانی و لـە لای سـەرەوەش پەنجـەی بـەرانیمان لـە دەم ئـەنـا و ئـەمانمژی، گوایـە بەمجۆرە شیری زەویی دێتە دەممانەوە، تەواو قەناعەتمان بەو کارە هەبوو، کە شیری زەویی دێتە دەممان، هەستمان بە تام و بۆیی ئەو شیرە ئەکرد، پرۆسەی شیعریش زۆر لەو کارەی منـالّیی ئـەچێت-رامبـۆ گوتوویـەتی شـیعر پیشـەی منالّانە- قەڵەم ئەخەینە سەر کاغەز و نووری ئەو قەڵەمە هەڵئەڕێژینـە سـەر کاغـەز و ئـەویش شـیری شـیعرمان بـە ڕستە و وشەوە پێئەبەخشێ، هەلبەت دوای خوێندنەوە و مەعریفەیەکی زۆر، بەڵام بۆ ئەوەی شیرەکە گەرم بێت، ئـەبێت هـەمان قەناعـەتی منالّیمـان پێهـەبێت، ئـەگینا ئـەو شادییەی کە لە سەردەمی منالّیدا پێمان ئەبڕا، لە هەڵمژینی شـیری زەویی دا، ئـەوا لـە پرۆسـەی شـیعر نووسـیندا دەستمان ناکەوێ .

ئێستەتیکا

هێندێ مەل هەن، لانەی خۆیان هێندە بە جوانیی درووست ئەکەن، کە هیچ جیاوازییەکیان لەگەڵ ئافرەتێ نییە، کە بە دەزووی ڕەنگاوڕەنگ جوانترین تەون ئەنەخشێنێ، تۆ ئەگەر ڕۆژێ لە ڕۆژان بە دیار ڕەنگاڵەیێ وەستا بیت و هەموو زەینی خۆت بەسەرەوەی چەقبەست کردبێ، کە چۆن چۆنی ئەو ڕەنگاڵەیە، داوداو و پووش پووش ئەکێشێتەوە و بۆ ناو لانەکەی خۆی ئەبات، پاشان چۆن بە لیکی دەنووکیا بەیەکەوەیان شەتەك ئەدا، بۆ ئەوەی هێلانەکەی توندوتۆڵ بێت، ئەو کاتە بۆت ڕوون ئەبێتەوە کە چۆن ماڵی خۆی ئەدرەوشێنێتەوە، ئەوشیان ئێستەتیکای هێلانەیە، ئێ شاعیریش هەروا ئەکات، وشە وشەو دێڕ دێڕ و ڕستە ڕستە ئەگوازێتەوە ناو دەقی خۆی، تا لانەیەك بۆ شیعری خۆی خەڵق بکات، ئەمەش پرۆسەی ئێستەتیکی شیعرە، بەڵام ئەبێ بە هەمان دیقەتی ئەو ڕەنگاڵەیە بێت، تا بینای ئەندازەیی شیعرەکە لە دوورەوە تیشکرێژی دڵی خوێنەر بکات و گەشی بکاتەوە .

گریانی گەرم

ئەوە ئارامیی مرۆڤە دائەکەوێ، گریان، سەدای هاوارێکی بەرزە لە ناخی کەسی گریاودا، بە زەمەندا ئەتەقێتەوە، ئەوە فرمێسکە پێمان ئەڵێت، چ سەدایەکی حەسرەتبار و خەمگینە، من زۆر گریام، گریانم بوو بە نەخشی. هەزاران ڕەنگی شیعر، ئێستێ لە سەر سینەی دیوانەکانمدا چاوەڕێی تۆن، سەیری ڕەنگ و دەنگی ئەو فرمێسکانە بکەیت، من فرمیسکم نووسیوەتەوە تا بگەین بە بزەی هەتا هەتایی، ئەو شیعرانەی سەدای فیغانیان هەڵگرتووەو ڕەنگی فرمێسکیان پۆشیوە، ئەو شیعرانەن کە خەمی ڕۆژگاریان لە کۆڵ ناوە، بۆ ئەوەی لە مەداری هیومانیزمییەتدا بسووڕێنەوەو شریخەی باڵیان بێت، شیعر دووباڵی گرینگی هەیە، باڵێ بۆ جوانی تا دونیا پڕ کات لە نەشئەی ڕزگار بوون لە وەرسیی کەون و باڵێ بۆ ئینسانییەت، بۆ گەیشتن بە ئازادی .

یادەوەرییەکان

پڕن لە کووپە لیرەی نەستەق، یادەوەرییەکان، تاڵ و شیرینی، بەرهەمی وشکەوەبووی پڕ لە تام و بۆی یادەوەرین، هەن لە تاڵییەکانی ئەم یادەوەرییەدا، هەنگوینی شیعری جاویدانی ئەگروێنن، هەشن لە شیرینییەکانیدا کاشانی تاسان و مەینەتی و ئازار ئەچننەوە، من لە مەینەتی و تاڵییەکاندا، نانی یادەورییەکانم ڕشاند و کردمن بە شیعر، لە شکستەکانیشیا، زرێی پۆڵاییینی مانەوەی مانام داڕشت، یادەوەرییەکان هێندە شیرین نین، بەڵام داهاتووکان شیرینیان کردوون، شیعر لە نێوان ئەو دوو ڕاڕەوەدا، ژیانی مانابەخشی۔ خۆی بەڕێئەکات، هەرگیز لە شەختەی یادەوەرییەکاندا ناپەنگێتەوە، لە ئاوونگ و خوناوەیشیا مەلەی جاویدانی ئەکات، ئەمە شوناسی داهێنانە، شوناسی شیعری زیندووە .

ئاگری شیعر

ئەوەی گیای ڕسکاند، تەنهایی زەویی بوو، وەك چۆن ترێی ناو ڕەزەکان، مەلەکان شەڵاڵی مەستیی جریوە و ستران ئەکات، وەك چۆن ڕسکان، بێدەنگی هەنار بە مەجازی شەقبوون ئەنووسێتەوە، سەرسامی درووست ئەکات، ئاواش ئاگری ناو دڵی شاعیر، شیعر ئەرسکێنێ و داهێنان ئەبەشێتەوە، کەواتە هەموو شاعیرێ ئاگری خۆی هەیە، ئاگری هیچ شاعیرێ لە ئاگری ئەوەی تر ناچێ، هەموو ئەو شیعرانەی لەگەڵ لەدایکبوونیانەوە، بە ناکامی سەر ئەنێنەوە، ئەو شیعرانەن، کە شاعیرەکانیان لە چەمکی ئاگری شیعر نەگەیشتوون، هەڵگیرسانی ئاگری شیعریش، پێویستی بە تێگەیشتن هەیە لە مەجازی بووندا، پێویستی بە ڕەوانبێژیی ڕەونەقدار هەیە، کە توانای هەڵگرتنی مانای بەهێزی هەبێت .

کاژگۆڕیی

دەقی پرشنگدار، گواستنەوەی تاشە بەردە سەختەکانە، بەرەو ترۆپك، بڕینی لەمپەری ئاڵۆزییەکانی زمان و کێوەکانی ڕستەی مەحاڵە، بۆ گەیشتن بە نەیمریی ئاگری داهێنان، فڕینە بە ناو هەورە تریشقە، فڕیدانی کاژی کەونارە، پۆشینی کاژی نووپەردازییە، من پەنحا ساڵ بەردوام کاژی تازەی وشەم دووریوەتەوە، تا لە دەریاچەی وەستان و چەقبەستیی بپەڕمەوە، بە دەستی شیعر خۆرەتاوم لەبەرکرد، هەموو ئەو شاعیرانای کە ناتوانن بەردەوام بن لە گۆڕینی کاژی شیعری خۆیان، دەبێ بەوەندە ڕازی بن کە نووسیویان، ئەگینا بەردەوان بوونیان لە نووسینی شیعر، کاریکی بێهوودەیە، ئەون لە تۆڕی وەستاندا گیربووینەو ڕزگار بوونیان نییە، ستایلت بگۆڕە، گۆڕینی ستایلیش، واتە گۆڕینی خۆت و بیرکردنەوەت، سەرت بنێ بە کتێبەوە تا ئاسۆی کاژگۆڕینت بۆ بکاتەوە.

خەمباریی ئەبەدیی

هەموو شیعرە خەمگینەکانی دونیا، لەنێو خەونی مانگی شکاوی ئەوین و خۆشەویستی دا لە دایک بووین، تراژیدیای شکست و کەوتن ئەگێڕنەوە، نەشئەی خۆشییەکانی ئەوین ئەگێڕنەو باس لە نەهامەتییەکان ئەکەن، شیعر چییە؟ کۆمەڵێك نائومێدی گوڵە گەنمەکانە لە باران، فیراقی ئاڵەکۆکێکی ئەبەدیی خەمگینییەتە، لە بینینی ساماڵی زیویینی ئاسمان، تا ئەو کاتەی لە ژێر زەوی نەشونەما ئەکات و وادەی دەرکەوتنی دێت، ئیدی بەفر بەسەریا دائەباریت و ناهێڵێ سەر دەرێنێ، بەمجۆرە هەرگیز ڕۆژێ لە ڕۆژان ئاواتی بینینی ئاسمانی نایەتە دی، من هەموو ئەوانەم نووسیوەتەوە، کردوومن بە شکایەتی خۆم لە وجوود، شکایەتی وشەکان دایانڕشتووە و ماناکان هەقیان پێداوە، شیعر هەوڵی ئەوە ئەدات پڕۆسەی ئەو نائومێدییە بخاتە ناو ڕستەو وشەوە .

شیعر هی مرۆڤایەتییە

ئـەو پـەڕە ئاڵتوونیانـەی کـە شـاعیر، بـە خـوێنی خـۆی ئەیاننووسێتەوە و ئەیانخاتە بەردەم بای ڕۆژگارەوە، مۆری ئەدەبیی ئەو ڕۆژگارەن، موڵکی مرۆڤایەتین، شیعر وەك تیر وایە، کە لە کەوانی سینەی شاعیردا ئەترازێ، گەڕانەوەی بـۆ نییـە و ئیـدی مـولکی شـاعیر نییـە، مـن هـەر قاڵبیـەکی شیعرم چنیوە، ئێستە بۆتە پاوانی سەوزی ئەو کارمامزانەی هـەوای ئـازادی هەڵئـەمژن و ئـەو خوێنەرانـەی بـە دوای حەقیقـەتی وشـەدا ئەگـەڕێن، مـن نووسـیومن، بـەڵام هی ئەوانـە، شـیعر تاکـە ژانـری ئەدەبییـە، کـە لـە نـاو مـاڵی خاوەنەکەی خـۆی ئۆقرە نـاگرێ و بـەرەو هـەموو فـەزاکانی دیکە هەڵئەفڕێ، عەتری خۆی ئەپرژێنێتە ناو دڵی هەموو ئەوانی ترەوە، شیعر موڵکی هەموو ئینسانییەتە، شیعر بە تەنها هی شاعیرەکە خۆی نییە .

هەرکاتـەی لەبـەر دەسـتی شـاعیر هـەڵفڕی، ئیـدی دەبێتـە مـولکی ئاسـمان و زەوی، پەیوەنـدی خاوەنـدارێتی لەگـەڵ شاعیر نامینێ.

خاك خاك

دڵی شاعیر، پەیمانـەی دەسـتی عاشـقانە، شـەرابی ئـاواتی خۆیانی تیا ئەخۆنەوە و بە ئەوین مەست ئەبن، شاعیر دڵی لەو خاك و خۆڵەدایە، کە هەست و هۆشی تیا ڕسکاوە و بۆتـە مـرواریی و هـەرگیز نـاتوانێ، لـە مـاچی گـەردەنی ئـەم خاکـەی خـۆی ببێتـەوە، خـاك و شـاعیر ئەفرێنـەرو ئەفرێنراوی یەکترین، هەموو ئەوانەی دوورە خاکی خۆیانن، ئەزانن ئینسان، یانی ئەو خاکەی لێیەوە ئەفرێنراوە، شیعر وەك بـا بـە دوای ئـەم ڕاسـتییەوە کـەوتووە، ئـەوە هـەموو جوانی خاك و زێدە، درەشانەوەی خۆی لەناو دڵی شیعردا ئەبەخشێ بە مروڤ، جا ئەگەر خاك باوەشی پڕ میهری خـۆی بـۆ نـەوەی شـاعیران نەکاتـەوە، شـیعر چ مانایـەکی ئەبێت؟

شـاعیر لـە کـوێ ئـەم زەمینـە بوەسـتێ؟ بۆیـە زۆربـەی شیعرە مرۆییەکان ئەوانـەن، کـە سووتانی شاعیر بۆ خـاکی خۆیان وێنا دەکەن، کەواتە چەمکی شیعر خاکە، بە هەزار چەشن لە وشەو ڕستەدا خۆی نمایش دەکات، کە ئەوین و فیداکاری و ئینسانییەتە .

پەیمانەی پیرۆز

شــاعیر شــامەلی نــاو کێڵگــەی ویــژدانی مرۆڤایەتییــە، هەمیشــە وەك دڵــێکی برینــدار، برینــداری دەســتی ســتەم و نادادیی، برینداری ئاسۆی خوێناوی ئازادیی و سەرفیرازی، لەم ڕێگەیەدا، سەرەڕای هەموو دژوارییەك، دەرگای ئازاری هەموو مرۆڤێکیشی بەسەر ڕۆحی خۆیا کردۆتەوە، تەواوی خوێنــەرانیش وەك ئاشــقانی وشــەو تێنــووی شــیعری مرۆڤایەتی، خۆیان لەبەر تاڤگەی خوێنینی شیعرەکانی ئەو شاعیرەدا ئەشۆنەوە، چونکە شاعیر تاکە هێزی ئاوارتەی ئەوانە، شیعرەکانیشی- ئەو پەنجەرە کراوانەن، کە تیایانا سەیری درەوشانەوەی ئاوات و ئامانجی خۆیان ئەکەن، ئـەوەیش کـە ئەسـتێرەی ڕێـز و پایەبەخشی-، لـە یەخـەی خوێناوی شاعیر نادات، یاخود بەخششی. شاعیر بە هەند هەڵناگرێت، ئەوە ڕێز لە ویژدانی خۆی ناگرێت و هەرگیز پەی بە ماهییەتی ئازادیی خۆشی نابات .

ئەفرێنەری جوانیی

شاعیر ئەفسوەنکارێکی ڕیزپەڕە، ئەو ئەفسوونەی کە زمان ئەکا بە هەویر و لە هەویریش زەنگیانەی وشە ئەگروێنێ، دڵ و دیـد و ئـەقڵی خوێنـەرانی پێگـەش ئەکاتـەوە، لـە زەنگیانـەی وشەشـدا، ملوانکـەی شـیعری مرۆڤایـەتیی و جـوانیی و ئـەوین دەئـافرێنێ، کەواتـە ئەفرێنـەری ئێستەتیکایە، نـەك ئـەو ئەفسـوونکارەی چوكلێت ئـەكا بـە كـۆتر، مـن تەمـەنێكی زۆر، لـە ڕووبـاری ئـەو ئەفسـوونەدا مەلـەم كـردووە، تـا هەنـدێ نهێـنی بچـووكی شـیعرم دەسـتكەوتووە، لـە زۆر لافـاو و هـەورە تریشـقەم داوە، ڕەوەزو هەڵدێری زۆرم ڕەتانـدووە، تا پەی بە نهێنییەكانی ئـەو ئەفسـوونە ببـەم، بۆیـەكا شـاعیر هەمیشـە لـە هـەوڵی ئەوەدایە، كە خودانی زمانێكی پێشەنگ بێت، چونكە باش ئەزانی كە شیعر باڵاترین شیوەی ئاخاوتنە .

جـا ئەگـەر زمـانێكی تۆكمـەو بـەهێزی نـەبێت، نـاتوانێ ماتـا پیرۆزەكانی مرۆڤ لە نێو فۆرمەكانی خۆیدا هەڵبگرێت.

ئەتمۆسفیری شیعر

زۆر کەڕەتان کە گۆزەی ئەفسووناوی شیعر ئەشکێ، مانا و دەســـتەواژە پیرۆزەییــەکانی، وەك ملوانکـــەی شـــین هەڵئــەپچڕێن، دەقی فــرە میــوەی لێئەڕســکێ، چەنــدین کێڵگـەی بـیری شـاعیر سـەوز ئـەکات و ناچـاری ئـەکات بنووسێ، زۆر جاران ئەو ئەتموسفیرەی شیعر، وەك لافاو ئاوماڵکی کردووم، خۆم لە کەناران دۆزیوەتەوە، هەن لە ناو تێکچڕژانی ئەتمۆسفیری شیعردا دەستەپاچە ئەبن و قەڵەم ون ئەکەن و ئەوەستن، هەشە نە گەشیی ئەتمۆسفیر و نە تێکچــڕژانی ئەیوەســتێنن، شــاعیران سروشــتێکی ســەیریان هەیە، هەر خۆی شیعر لە نێو نهێنییەکاندا مەلە ئەکات و بەرەو کانیاوەکانی مرۆڤایەتی ئەپەڕێتەوە .

شیعر لەدایکبووی ئەتموسفیری خۆیەتی، بۆن و بەرامەی خـاکی خۆیـەتی، ئـاوی بنـار و چیـای خۆیـەتی، کـە لەگـەڵ ئەتموســفیری دونیــای دەگــونجێنێ و دەبێتــە مــولکی مرۆڤایەتی .

شیعرییەت

شیعرییەت میوەیێکی دەگمەنە، ڕەنگە لە هەزاران هەزار ڕەزی وشـــە و کیلگــەی ڕســتە و شیعرســتاندا، دەســت نەکەوێ، شـیعرییەت شـوناسی ڕاسـتەقینەی ناسـینەوەی شــیعر و شــاعیرە، هــەر چیمــەنێکی شــیعری ڕێحانــەی شیعرییەت بەرهەم نەهێنێ، چیمەنێکی پلاستیکیە، من وا لـە شـیعرییەت ئەگـەم، کـە موگناتیسـییەتی شـیعر بێـت، خوێنەر ڕاکێش ئەکات و شەڵاڵی نەشئە و جوانیی ئەکات، شیعرییەت مەعریفە ی شاعیرە سەبارەت بە نهێنییەکانی شــیعر و هــێزو برِســتی شــیعرە، ئــەو شــیعرانەی ئــاوی شیعرییەتیات نەخواردۆتەوە گیای خوێندنەوەیان بەسەردا شین نابێت و دەبێتە قسەی ڕۆژانە، هەلبەت ئەوەی کە تــۆوی شـیعرییەت ئەڕسـکێنێ زمـانی بـەهێز و سـەلیقەی درەوشاوەیە .

هێزی وەشان

شـــاعیران خواوەنـــدی دیـــدگاێیکی جیـــاوازن، ســـێوی فەلســەفەیەکی تایبــەت ئەچننــەوە، دەرخــواردی شــیعری خۆیان ئەدەن، دیدگایان بۆ شیعر و جیهانبینییان بۆ دونیا، لە باخی مەعریفەوە گرواندووە، بۆیە تەنها ئەو شاعیرانە بە سـێرەی شـیعری خۆیـان شمشـێری بێمانـایی ورد و خـاش ئەکـەن، کـە هـێزی وەشـان و حیکمـەتی ڕسـتە و شـوناسی مانەوەیان هـەبێ، دیدگاییکی جیاوازییان هـەبێ، بەو مانایە دێــت، ئــەوەی ئــەوان هەســتی پێ ئەکــەن و ئــەیبینن و ئەیبیستن، لە هێزی ئەوانی دیکەدا نییە، چونکە ئەوان بە هـۆی جیهـانبینی و دیگای مـەعریفی خۆیانەوەیـە، هـەمان ئەو سوخەتەی داهێنانی مەزنیان بۆ درووست بووە. هێزی وەشانی شاعیران لە هەمان ئەم پرۆسێسەوەیە بەردەوامی هەیە .

یوتوبیای شاعیر

زمـان بەلـەمی پەڕینـەوەی شـاعیرە، بـۆ نـاو ئـەو مـەودا ئەفسـووناوییەی، بە درێژایی ژیانی بۆی ئەگـەڕێ، هـەمان ئەو مەودا شووشە ییەی، کە یۆتۆپیای شاعیرە، ئەو شوێنە پڕ لە سیستەمەی زمانی گوزارشت، تیایا مەلی ئاواتی خۆی ئـەبینێ، لـە شـەققەی بـاڵ ئـەدا و ئاسـۆی هـەزار ڕەنـگی جیهانی مەجازی بۆ ئەنوێنێ، ئەم یۆتوبیایە هی تۆماس مۆر و فارابی نییە، کە یاسای وشك و برینگیان تیا بەرجەستە کردووە و جووڵەیان تیا لە قالب داوەو ئەویان تیایا نەبان کـردووە، پێیـان وابـوو، ژیـان لەوێـدا ئـاواتی مـرۆڤ بـەدی ئەهێنێ، یۆتوبیای شاعیر ماڵە گەورەکەی شیعری بەهێز و ڕەونەقدارە، لەوێیە گـەنمی ڕاستی دەست ئەکـەوێ و ئـەو خەونـە ئەفسـووناوییە بـە دەسـت ئەهێنێتـەوە کـە ونی کـردووە، بـە هۆیـەوە ماڵبـەدەر کـراوە، ئـەوەییش گـەنمی ئەبیستمی شیعرییە، واتە ماڵە دەرەوشاوەکەی شیعر، کە ئەیگەیەنێتە ئەو ئارامستانەی بە دوایدا ئەگـەڕێ، لەوێدا ژیان ئەبەدیی ڕاستیی پێئەبەخشرێتەوە .

لەمپەرکوژی

سـەخت و دژوارە، ژیـانی نووسـین، مەینـەتخوازە، لـە لووتکـەوە هەڵتئـەدێریٚ، گـەر زرێی بـەرەڤانی نـەپۆشی، لـە نیوەی ڕێدا دەستت پێشل ئەکات، ڕێگاکان نە سەرەتا و نە کۆتاییـان هەیـە، ڕاسـتەقان نـین، مـن لەمپـەرەکانم وردووخـاش کـرد و ڕێگـەی ژیـانم تـەخت کـرد، ئاوەهـاش ئـەبێت ڕێگـەی شـیعر تـەخت بکـەین، وەك چـۆن هـەورە تریشـقە ڕێگـە بـۆ گیـا تـەخت ئـەکات، ئـەوە تاکـە ڕێگایـە ئەگەر بتەویٚ بچیتە ناو مەلەکووتی شیعری ڕاستەقینە، کە هـەڵگری شـوناسی ئەبەدیی بێت، شـیعر بۆ داهێنـەری مەزن بە چیا هەڵگەڕانە، بەڵام ئەوانەی کە ئەمە بە هەند هـەڵناگرن، ڕەنگـە کاریکی ئاسـان بێـت، چونکـە ئەوانـە بـە دەست کار ئەکەن نەك بە هزرو لێکدانەوە، شیعری مەزن هزر درووستی ئەکات، کاری دەست تەنها نووسینەوەیەتی.

بێدەنگی مەند

بێدەنگی ناو ئاپۆڕەی مرۆڤەکان، هاوارێکی کەڤنارە، ئاوازی درەوشـــانەوەی یـــاقووتی ورد و خاشـــبووی مەبەســـتێکی مەزنـــە، ڕەگی لـــە تەقینـــەوەی نـــاخی پـــڕ مەعریفەدایـــە، زەمزەمەیـــەکی خەمگینـــە، گوزارشـــت لـــە مانـــا بـــەرزەکان ئەکات، مـن باس لـە بێدەنگییەك ئەکـەم، ڕەونـەقی مانگـە شـەوە، لە پشـتی هەورەکانەوە، هـەر بۆیـەش هەمیشـە ئەو مێزانەم هەڵبژاردووە کە بێدەنگی پڕ هاوار حوکمی کردووە، شـیعر لـەناو وێڵـداشی بێـدونگیی قـووڵ لـەدایك ئـەبیت، دەخـوازم بڵـێم هیـوری عزرهـو لێکدانـەوە، بێـدەنگیی نـاو گیـان سـینەی شـاعیر، نـەك بێـدەنگی دەوروپشت،شـاعیر بـاکی بـە هـەراوزەنای دەرەوەی خـۆی نییـە، چونکـە ئـەو لەناخـەوەڕا بێـدەنگی هـەموو دەوروبـەری هـەڵگرتووە، ئـەو بێدەنگییەیـە کـە تـەواوی وشـەو مانـاو ڕسـتەکان ئەخاتـە سەمای ماناوە.

جەنگ

کێ هەیە ئەندێشەی ئەو خوێنە سوور و یاقووتیانەی پێ بکرێ، کە ماشێنی جەنگەکانی پێ تەیار ئەکرێت؟ جەنگ زمـانی خوێنـە و نەهامەتییـە، مـن جـەنگی ئەبیسـتیمی ئینسانیم بەرپاکردووە، لە دژی جەنگەکان، خوێنی پیرۆزی ئینسـان ئـەپارێزم، ئێسـتەیش هـەر پیموایـە داری ئـازادی، پێویستی بە خوێن نییە، ئازادیی موڵکی سروشتیی ئینسانە، لەگـەڵ لـەدایك بوونیـەوە پێی بـڕاوە، ئـازادیی سەرمەشـقی ژیـانی سـەربەرزیی ئینسـانە، ئـەبێ شـیعر لـەم پێنـاوەدا بجـەنگێ، هـەر بۆیـەش شـاعیر لـە جـەنگێکی پـیرۆزی بەردەوامدایە، لە پێناوی بنەبڕکردنی جەنگی ڕق و قین و کوشـت و بـڕین، تاکـە شـاباڵێ کـە شـیعر هەیـەتی، شـاباڵی جوانی و خۆشەویستییە لە ئاستی مرۆڤایەتیدا .

کوشتنی خورافە

بیرکردنـەوەی ئینسـان لـە نێـو باخچـەی وشـکەوەبووی کۆنەخوازیـدا، تـژی خورافەیـە، هـەر لـە ئەزەلـەوە تـا مەودایەکی دوور و درێژ، بە خورافە لە چەرخەڵە دابووە، ژیـانی بـە لـەنگی چۆتـە سـەر، تـا ئێسـتاش خورافـە شـەختەبەندی کـردووە، مـن هـەر زوو پـێڵاوی خورافـەم دڕانـد و لەسـەر پێسـتی قاچـەکانی خـۆم وەسـتام، خورافـە نوێنەرایـەتی قۆنـاغێکی زۆر دواکـەوتوو ئـەکات، مـرۆڤ لـە خشتە ئەبات، ئەبێ بە چەنگاڵی مەرگی هەڵواسین، شاعیر بە حـوکمی ئـەوەی بیرکردنـەوەی بـەهێزترە لـە دەوروبـەری خۆی، هێزێکی گەورەی هەیە بۆ کوشتنی خورافە، چونکە خورافە گەورەترین دوژمنی دژواری ئینسانە .

گەورەبینی

گـەورەترین کریسـتاڵی درەوشـاوە، بـە بچـووکترین بـەردە پلووکـە ورد و خـاش ئـەبێت، ئـەوەیش لـە بەرزاییەکانـدا ئەوانـەی بنارەکان بـە بچـووك ئـەبینێ، واهیمـەی گـەورەیی لاڵی کــردووە، هــەر زوو ئەخلیســکێ و گلــۆری بنارەکــان ئەبێتـەوە، مـن هـەرگیز بەرزاییـەکان دیـدگایان نـەگۆڕیوم، نزمترین بوونەوەری بنارم بە گەورە بینیوە، کاری شاعیر بە گەورەزانینی ئەوانی دیکەیە و کاری شیعریش ڕاگرتنی ئەم گەورەییـە، شـاعیری گـەورە هەمیشـە مـرۆ ئەخاتـە نـاو چواچێوەی پایەیێکی گەورەوە، چونکە پەی بەوە ئەبات کە مرۆڤ پیرۆزترین بوونەوەری سەر خاکە، ئەبێ پایەبەندی بکەین، ئەمەیشیان شیعرەکان پیرۆزتر ئەکات .

مانای مەزن

ئـەوەی کـە بـاخی شـیعر، تـڕی گیـای نـەمریی ئـەکات، هێشــووە تــرێ مانــا بەرزەکانــە، شــاعیر وەك ڕاوچیــێکی تەڕدەستی ماناکانە، لە نێو جەنگەڵستانی زماندا، ئەو تیرەی شاعیر ژێی کەوانی بۆ ئەژەنێ و نێچیری مانا ئەپێکێ، تیری ڕامـان و دامـانێکی قووڵـە، بەدیـدگای شـاعیرێك، کـە هێنـدە مانـدووە، پەنجـەکانی لـەنێو پشـکۆی وشـەدا هـەڵپڕووکاوە، ئیدی شـیعر مانـای مـەزن و زمـانی تۆکمـە خـەڵقی ئـەکات و بـەرزی ئەکاتـەوە، مانـای مـەزنیش بیرکردنـەوەی مـەزن درووسـتی ئـەکات، وەك چـۆن تـەڕاتی خـاك گوڵەگـەنم پـڕ شیری ژیان ئەکات و قەدی پتەو ئەکات، تەمەنی درەختی شــاعیر درێــژ ئــەکات و لــە نێــو درەوشــانەوەی ســەوزی ئەبەدیدا دەیپارێزێ .

ئاگردز

ئاگری شیعر ئاگرێکی پرۆمیتۆسییە، کە لە خوداوەندەکان دزراوە، پرۆسەی نووسینی شیعر، پرۆسەی ئاگر دزینە لە خوداوەندەکان، پرۆسەیەکی سەختە بتوانی لەناو هەناوی تیمساحدا، گراوی خۆت بە زیندوویی دەربهێنیت، بۆیە کاری شاعیر سەرکێشییە، کارامە نەبێت، دەستی ئەسووتێ و هەموو وەرەقەکانی ئەبن بە زوخاڵ، بەڵام شاعیر ئەو ئاگرە لە ناو دڵی ئەفسانەکانەوە ئەکاتە ڕاستی، بەرگی بلێسەیان لەبەر ئەکات، بۆیە کە ڕێت ئەکەوێتە ماڵی شیعرێکی مەزن هەست بە گڕوکڵپەی ئەم ئاگرە ئەکەیت، هەر شیعرێ تەنووری ئەو ئاگرە هەڵنەگیرسێنێ، خۆڵەمێشەو هیچی تر .

دەقرێژی

بـۆ ئـەوەی بـە تـەواوی چییـەتی خۆمانـەوە، بچینـە نـاو جەستەی بیرۆکەی شیعرەوە، ئەوە بە تەنها زمان و قەڵەم و ئەندیشـــە بڕناکـــەن، چونکـــە دەقڕێـــژیی کـــارێکی خولْقێنەرانەیە، پێویستی بە هەموو هەستەکانەوە هەیە، لـە چێژ و ساودان و بیسـتن و بینـین و بۆنکردن، جگـە لـە ناهەســـت، کـــە هـــەموویان بەیەکـــەوە کـــاری ئارکیولوژیستیانەی خۆیان ئەکەن. لە نێو دارستانی چڕی مانـادا، بۆیـە ئـەبێ بـە هـەموو بـوونی جەسـتەیی و هـزری خۆمانـەوە، بەشـداری لـەم دەقڕێژییـەی شـیعر بکـەین، تـا شـیعرەکە خۆمـان بێـت، خـوێن ئێسـقانی جەسـتەمانی تیـا بدرەشـێتەوە، هـەر بەمجۆرەیـە ئـەتوانین لـەم هەڵکۆڵینـە سـەختەدا، بـەناو خاکـدا ڕوو بچـین و بگـەین بـە ئـاوی نەمریی .

زیگزیکە

گەڕانەوە بۆ ناو یۆتۆبیای خەونی منداڵی، یا ڕاکردن بە دوای ئەو زیگزیکەیەی، کە نەمانئەزانی بەسەر تەختە پشتی کامە گەڵاوەیە، لە پرۆسەی نووسینی شیعری ئەو شاعیرە ئەچێ، کە بەدوای ڕەنگاڵەی مانایەك ئەگەڕێ، بیکات بە دەقێکی شیعری تۆکمە، کە دەستیش بۆ قەڵەم ئەبات هیچی بۆ نایەت، بیرۆکەی منالی کانی مەزنی ئەدەبیاتە، مانای گرینگی پێئەبەخشن، ئەدەبیاتی جیهان داهێنانی مەزنی تۆمار کردووە، بەسەر گیای ئەو مندالێتییە، سەرچاوەیەکی سرووتئامیزی شیرینی شیعرە، کە پاکێتی و ناسکی و درەوشانەوە ئەبەخشێ بە شیعر .

ئاڵەکۆك

ئاڵەکۆك هەموو تەمەنی خۆی، لە ژێر زەوییەوە بەسەر ئەبات، کە ئەگات و ئەیەوێ سەر دەربێنێ، بەفر بەسەریا دائەکات و هەرگیز ئاسمان نابینێ، شیعریش وەك ئاڵەکۆك لە قووڵایی ژیانی شاعیردا نەش و نەما ئەکات، ئەگەر هێزی ئەوەی نەبێت سەر لە بەفری وشە دەربهێنێ، ئەوە بەدەردی ئاڵەکۆك ئەچێت و هەرگیز ئاسمانی نەمریی جوانیی نابینێت، ئەو کاتەش شیعر توانای ئەوەی دەبێ، وەك سیوەیل بەئاسمانی وشەوە سەر دەرئەهێنێ، کە بچێتە ناو برووسکەی ماناو زمان و فۆرمێکی بەهێزەوە، ئەوەیە جاویدانی ئەبەخشێ بە شیعر .

شوناسی شیعر

هـیچ بنـه ڕەوونگێکی شـیعر، بـۆن و بەرامـەی نـەمریی هـەڵنامژێ، ئەگـەر لـە دارسـتانی ئازادیـدا، ئـاوی زانسـتی ئەدەبی نەخواتـەوە، کـە شـاعیر بـۆی ئەڕەخسێنێ، چونکـە شـیعر وەك دەق نـاتوانێ نمایشی. ئـەو ئەبیسـتیمە بکـات، ئەوە شاعیرە کە ئەبێت، هەڵگری شوناسی فەریکە گەنمی ئەبیسـتیم بێـت، کەواتـە ئازادییـە، جـلی زینـدوویی لەبـەر شـیعر ئـەکات و بـە دونیـای ئەناسـێنێ، شـاعیر ئـەبێت بـە هزرێکی ئازاد و تازەو گونجاو لە گەڵ گیانی سەردەم، مامەڵە لە گەڵ نووسینی شیعر بکات، ئەوسا ئەتوانێ، لە ڕوویاری پڕ لـە سـام و خـووڕی شـیعردا باسـکە مەلـە بکات و بگاتـە مـەرامی خـۆی لـە داهێنـانی شـووناسی خـۆی لـە تێکسـتی شیعرییدا .

دڵی گەورە

دڵە گەورەکان جێگەی وەهمی بچووکیی تیا نابێتەوە، نییە فریات بکەوێ، دڵی خۆت نەبێ، شەڵاڵی ئەوین و خۆشەویستی بکە، وا مەزانە بچووکە، کە پڕت کرد لە ئومێد و میهرەبانی، لەبازنەی زەویی گەورەترە، دڵی بچووک خاڵییە لە ژیان، من دڵی خۆم بە پرشەنگی میهرەبانیی ڕەنگڕێژ کرد و لە شیعر تررووسکایەوە، ئەوەی دڵ ئەپڕووکێنێ ڕق و ڕاڕاییە، دڵی گەورە باخچەی هزر تژی لێکدانەوەی قووڵ و فەلسەفەی جوانیی ئەکات، بەڵام ئەوە ڕق و قینە هەرچی تروسکەی داهێنانە خامۆشی ئەکات، هەموو بەرهەمە شیعرییە ناودارەکان هی ئەو شاعیرانەن کە دڵیان لێوڕێژی میهرەبانییە، شەرابی خۆشەویستیی مەستی کردوون.

سەردەمی بێهوودەیی

شیعر پەنای سەردەمی بیدادییە، مەتەرێزی وردوخاش کردنی تیری ژەهراوی ڕۆژگارە و ڕزگارکاری مرۆڤە لە مۆرانەی وەڕەسی و بێزاریی، هەر بۆیەش شاعیر هێزێکی گەورەیە بۆ ڕەواندنەوەی تەمتوومانی ئەم وڕەسی و بێزارییە، مرۆڤی ئەم سەردەمە دەستەپاچەی بێهوودەییە، کە ژاوە ژاوی ئەم چاخە بەرهەمی هێناوە، شاعیریش لە هەمان ئەو ڤالاییەدا ئەژیت، بەڵام ئەو زرێی مانا و بەرگریی پۆشیوە، کە ئەم ژاوە ژاوە ناتوانێ دەرگەی سینەی بکاتەوە، ئەو بە خەیاڵ و ڕامانی قووڵ ژیانێکی ئاسوودە بۆ شیعری خۆی و هەموو خوێنەرانی خۆی خوڵقاندووە، بۆیە شیعر لە ئەمرۆکەدا پیداویستی گیانیی و زەینییە .

بلیمەتەکان

ونبــووی ڕۆژگـاری خۆیـانن، بلیمەتــەکان، زەمــەن بــە تێپەڕینی سەرمەدی خۆی، بە چەشنێ دەریانئەخاتەوە، کە کـەون نـوقمی ڕوونـاکی پـیرۆز ببێـت، بلیمەتـەکان لـە ژێـر دووکـەڵی ڕۆژگاردا، وەك ڕوونـاهی ئەدرەوشـێنەوە، مـن لـە دارسـتانەکانی کتێب ون بـووم، شـیعر ڕێگـەی ڕۆشـنایی بـۆ تەخت کردم، ئەوە بوو کەوتمە ناو ڕوناکستانی شیعرەوە، کـە ئێسـتاش لـە نێـو ئـەم ڕووناکسـتانەوە تیشـکی خـۆم بـۆ دەوروبەرم داوێم، تـەواوی وشـەکانم شـەڵاڵی ترووسـکە و باق و بریق و دەنگ جریوەی ڕووناهی بووە، ئەوەی بیەوێ لەئۆکیانووسی شیعردا مەلە بکات، ئەبێت کەشتی گەورەی ڕۆشـنایی لـە خنکانی وشـە ڕزگاری بکات، ئـەگینا هـەموو هەوڵ و تەقەللای بە با ئەچێت .

کتێب، حیکمەتی دونیا

هەندێ درەخت و ڕووەکی دەگمەن هەن، کەم چەشنن لە سروشتدا، ئەبێ ساڵ دوانزەی مانگ ڕەگیان لە ناو ئاوا بێت، ئەگینا ناژین و ئەمرن، سرووشتی خۆیانە و هەرگیز ناگۆڕێن، دەکرێ ئەو دەگمەنسازییە بۆ شیعریش بگونجێ، چونکە شیعریش تونای هەناسەدانی نامینێ ئەگەر ئاوی بەردەوامی خوێندنەوەی کتێبی بەسەرا نەکرێت، شیعر بێ خوێندنەوەی فیکر و ئەدەبیات و ڕۆشنبیریی سەردەم، ئەمرێت و هەرگیز لە دایك نابێت، بۆ شاعیر گرینگە، هەمیشە لە ناو دارستانی کتێب و مەعریفەدا، ماڵی شیعری خۆی چێ بکات، ئەگینا نابێتە خاوەن دەقێکی جاویدانی .

شاعیر دونیا جوان ئەکات

زۆر جـاران ئەپرسـین کـە ئـاخۆ شـاعیر چی ئـەکات ؟ پرسیارێکی بە جێیە، لە وەڵامدا ئەڵێم شاعیر دونیا جوان ئەکات و بـۆ ئـازادیی ئەجـەنگێ، کێڵگـەکان ئـەکێڵێ و ئـاوی چیاکانیانی بۆ ئەهێنێ، کۆلارە بۆ منالاٚن درووست ئەکات و دان بۆ کۆترەکان هەڵئەڕێژێ، هاوارە بۆ بێدەنگەکان، چاوە بۆ مرۆڤ، شاعیر هەوڵ ئەدات ئەم جیهانە ناشیرینە سەر لـەنوێ جـوان بکاتـەوە، هەنجـەتێك بـۆ بـەردەوامی ژیـان بدۆزێتەوە، هەموو ئەو کارانەی کە شاعیر ئەنجامی ئەدا، لە ڕێگـەی دارشـتنی شـیعرەوەیە، کەواتـە شـیعر و شـاعیر، لـە دایـك بـووی یـەك بیرۆکـەی مرۆڤایـەتین، دواجـار ڕێگـەی ئازادیمان بۆ تەخت ئەکەن بە گیای داهێنان دایئەپۆشن، شاعیر ئارکیۆلۆژستێکی دوای دۆزینەوەی ڕاستییەکانە.

دروشم

یەکێ لەو نەهامەنییانەی کە جەستەی شیعر ئەخاتە ناو فەرامۆشیی ئەدەبیاتەوە، خۆ بەستنەوەیە بەو دروشمانەی کە گیزانی سەر گەردەنی شیعرن، هەموو ئەو شیعرانەی ژەهری دروشم ئەخۆنەوە، بە شیری ئایدیۆلۆژیا فرچکیان گرتووە، کە دواجار ئەبێتە شمشێرەکەی دیموکلیس و مووی دروشمەکانی ئەپسێ. و گەردەنی شاعیرەکەش شەق ئەکات، ئایدیولۆژیا دوژمنی داهێنانە و شاعیری دۆگما درووست ئەکات، هەموو ئەو شیعرانەی کە دروشمێکیان هەڵگرتووە، لەگەڵ مردنی شاعیر ئەنێژێن و نامێنن.

دوور بڕوانە

تـۆ شـاعیری، دوور بڕوانـە، دوورتـر لـە ئاسـۆی ئێـوارانی سروشت، بچۆرە نێو شیوەری فەزاکان، پەیواری سروشت شەت و پەت بکە، وەك ئەوەی خۆت هەڵۆی ئەم کەونە بیت، وەك ئەوەی بەردەوام لە چاوەڕوانی هاتنی فریشتەی شـیعردا بیت، ئـەو فریشـتە نادیـارەی بـەناو خوێنتـا گـوزەر ئەکات و نایبینیت، لەو دەمەیڕا کە گەرەکتە چەند ڕستەیێ لە دەفتەری سینەت تۆمار بکەیت و داهێنانێ پێشکەش بە خوێنـەرانت بکـەی، هـەموو خەیاڵـەکانی نـاو سـەرت هەڵمـەڕێژە، هەنـدێکی هێـوێنبێژ بکـەو بـۆ خـەونێکی دی، چونکە داهێنان دەموودەست نایەتە دی، شیعری مەزن، دووربینی و هێمنی ئەوێت، مەبەستی مرۆڤایەتییە، هەوڵ بـدە بـە مـەزنی بێتـە کایـەوە، شـاعیران پەرسـتگای پـیرۆزی شیعری جوان و مرۆیین، با ئەو سرووتەی هەر بە پیرۆزی بمێنێتەوە .

گەوهەری ونبوو

هەموو ئارەزووەکانی شاعیر ڕۆچوونە بە نێو نهێنییەکانی دەروون، نهێنییەکانی ناخی مرۆڤ، شاعیر لەو کەسە ئەچێت کە گەوهەرێکی ون کردبێت و هەمیشە لە چاوەڕوانی بەدەستهێنانەوەی ئەو گەوهەرەدا بێت، بە ئومێدی ئەوەی کە بیدۆزێتەوە، گەوهەری ونبووی شاعیر بیرۆکەی شیعرە، وشەی جوانە، ڕستەی یاقووتی یەکدانەیە، بۆیە لە دەرگای هەموو کتێبێک ئەدا و کۆڵانەکانی هەموو فەرهەنگەکان ئەگەڕێ، پیاسە بە نێو باخەکانی هەموو ڕستەیەکا ئەکات، تا بتوانێ ئەو بیرۆکەیە بدۆزێتەوە، کە مەبەستییەتی، کاتێکیش ئەیدۆزێتەوە، ئەوە ئارامی نامینێت، تا ئەو گەوهەرە لە گەردنی فۆرمێك ئەکات و پێشکەشی خوێنەرانی ئەکات، کەس ئەوەندەی شاعیر بە پەلە نییە کە هەمان ئەو شیعرەی کە دایئەڕێژێ، بەرچاوی خوێنەر بکەوێت .

فیلم

هەنـدێ فـیلمی سـینەمایی هـەن، کـە بـە ئـاوی شـیعر شـــۆراونەتەوە، چـــاوی بینـــەر تیژتـــر ئەکـــەن، شـــەهدی جوانییان لێ ئەتکێتەوە، هەم لە ڕووی تەکنیك و هەم لە ڕووی ناوەڕۆکەوە، ئەخوازم بڵێم بینینی فیلمی سینەمایی، سەرچاوەیەکی گرینگە، کە شاعیر بتوانێ سوودیان لێوەر بگرێت و قـاڵی شـیعریان پێ ڕەنگاو ڕەنـگ بکات، فـیلم لـە زاکیرە ئەمێنێتەوە ئەبێتە هەوێنی بیرۆکەی شیعری، بۆیە بۆتە پێداویستییەکی حەتمی، کە شاعیران ئەبێ فیلم ببینن و سوودی لێوەرگرن .

لە فیلمی سینەمایی بینەر چووڵەو وێنە بەیەکەوە ئەبینێ لـە تـەکنیکێکی پتـو و مەزنـدا، بـەڵام شـاعیر دواوەی ئـەم هەموو جووڵە و مەبەستە هەست پێدەکات.

بۆیـە زۆر جـاران خـەون و خـەیاڵ و وێنـەی شـیعریی بـۆ درووست دەبیت، جگە لەمەش بینینی فراوان دەبێت.

شیعری گیابەند

ئەرێ لەنێو دەشت و مەزراکاندا بینیوتە، کە چەندین گوڵە گیای مەکرۆ، لەسەر یەك بنەچەدا سەوز ئەچنەوە؟ ئەگەر زەینی خۆت دابیتێ، ئەوە لە ڕۆخانەی جۆگە و جۆباری شاخانیش، زۆرجاران هەست بە ڕێزنە گیایێ ئەکەیت، کە هەموو لکەکانی لەسەر یەك پنجدا هەڵیانداون، هەڵبەت ئەوە دەریئەخات کە شوێنی ئەو گیایە کۆگەی ئاوە و ڕەگەکانی تێراو کردووە، بۆیە هەتا دێت ئەو پنجە گیایە ڕەگاژۆ ئەبێت و قۆپەنە گیا ئەڕسکێنێ، ئێ خۆ زۆر شیعریش هەن، لەیەك فۆرمدا چەندین مانا و ناوەرۆك هەڵڕژاونەتە ناو ڕستەو وشە و دێڕی ئەم شیعرەوە، کە هەر هەموویان لەسەر یەك بنەمای شیعریدا گەڵاڵە بووینە و بناغەی مەمکی خۆیان داناوە، سەیرکە سرووشت و شیعر خزمایەتییەکی چەند بەهێزیان هەیە و لە خوێنەوە ئەگەنەوە یەکتر، هەر بۆیەش بە ڕامان لە سروشتەوە، بابەتگەلێکی ڕەنگاوڕەنگ ئەدۆزینەوە بۆ شیعر.

یادستان

ئایا شاعیر چۆن ئەتوانێ وابکات، درەختی یادستانی هەمیشە سەوز و پڕ لە ورشەی گەڵا بێت؟ هیچ یادستانێ هێزی ئەوەی نییە لە خۆڕا چالاك بێت، بەڵکو پێویستی بە جوڵێنەرێکی تایبەتی هەیە، شاعیر بە دوور کەوتنەوە لە چاوی کتێب و سەرچاوەکانی فیکری، وشك ئەکات و یادستانی ئەبێتە قەسەری پاشماوەی دروێنە، بۆیە زۆر پێویستە لە نێو دەریاچەی کتێبدا مەلە بکات، بۆ ئەوەی زاکیرە ببێتە داینەمۆی شیعر و شیعرییەت، کار کردن لە نێو سەرچاوە ڕۆشنبیرییەکان، کار کردنە بۆ یادستانێکی بە هێز .

گیانی سپی

وەك چـۆن بـای پـاییزی دائـەکا و هـەرچی ژەنـگ و ژاڵی درەختەکان هەیە، هەر هەموویان ڕائەماڵێ و هەموو ئەو درەختە خەمگینانە ئامادەی وەرزی بەهارێکی دی ئەکات، ئاوەهـاش شـاعیر پێویسـتی بـەوە هەیـە نـاوە نـاوە، خـۆی ڕاتـەکیێنێ و هـەرچی گـەڵای ڕزیـوی نـاخی هەیـە، لـە ڕق و قـین و تـوورەیی و بێـدڵی، هەڵیانتـەکێنێ، تـا لـە هـەموو کرێتییەکانی ژیان پاك بێتەوە، بۆ ئەوەی بە دڵێکی سپییەوە، بچێتە نـاو مـاڵی بیرۆکـە شـیعرییە هیومانیزمییـەکانی تـازەی خۆیـەوە، کـە پێناسـەی نـەمرین، شـاعیر پیێویسـتی بـە پاکبوونـەوەی بـەردەوام هەیـە، پێویسـتی بـە گـۆڕان و نوێبوونەوە هەیە، تا هەمیشە شیعرەکانی بدرەوشێنەوە .

شیعر شیعر

مـرۆڤ بوونەوەرێکـە پێویسـتی بـە دڵدانـەوە هەیـە، ئـەو سەردەمەی کە تیایا ئەژی، سەردەمێکی پڕ لە ژاوە ژاوە، کە نـاخی مـرۆڤ وردوخـاش ئـەکات، بۆیـە شـیعر ئەبێتـە پارسـەنگی بابـەتی ویـژدان، پەنجەرەیـەك لـە دڵنـەوایی بـۆ مــرۆڤ ئەکاتــەوە، تیایــا هەناســەیەکی ئارامبــەخش هەڵبکێشیێ، ئەو ساتانەی مرۆڤ تووشی نیگەرانی ئەبێت، شـیعر فـەریادڕەسی مرۆڤـە نیگەرانەکانـە، ئـەیانپارێزێ لـە وەڕەس بـوون، چونکە شـیعر خۆراکی گیانە، شـیعر مرۆڤ ئەباتـە کانگـەی خـەیاڵی داهینەرانـەو ئەرخـەوانی، ئـەوە شیعرە بـەهێزی بزوێنـەری خۆیەوە، ژیان شـیرین ئـەکات و وزەی مانەوەی مرۆ تازە ئەکاتەوە .

گۆشەگیریی

مرۆڤی شاعیر، زۆر جاران تووشی گۆشەگیریی ئەبێت، ئەوەش لە ئەنجامی بیرکردنەوەی بەردەوامەوەیە، شاعیر هەمیشە و بۆ ئەبەد بیر ئەکاتەوە، چونکە کەوتۆتە ناو قاوغی شیعرەوە، شیعریش کۆرپەی بیرکردنەوەیە، ئەوەی چارەنووسی خۆی بە شیعر ببەستێتەوە، ئەستەمە وەها زوو دەسبەرداری بێت، دونیای شیعر دەنیای بیرکردنەوەیە، لە مەینەتییەکان، لە خۆشەویستی مرۆڤایەتی، لە عیشق، ئەوانەیش ڕێگەی پڕ پەنا و پێچی گۆشەگیریی بۆ ئەکەنەوە، گۆشەگیرییەك دونیای بۆ ساغ ئەکاتەوە، شاعیران کۆرپەی گۆشەگیرین.

گۆشەگیریی بەو مانایە نا کە بەدوور بکەوێتەوە لە دەوروبەر، بەڵکو بەو مانایەی کە ئەم گۆشەگیرییە بکات بە هەوێنی داهێنانی مەزن، بیکات بە دەقی شیعر.

شەرابی مانا

وەك چۆن گەڵاوگوڵی پونگی ڕۆخانەی ئاوەکان، کە ئاویان لێ ئـەبڕێ، زەرد هەڵئەگـەڕێن و ڕۆحیـان هەڵئـەپڕووکێ، ئاوەهاش کە شیعر وزەی مانا بەرزەکانی لەبەر ئەبڕی، چك ئەکات، ڕستەکانی ئەژاکین، وەك پەیکەرێکی بێگیان لەسەر سینەی کاغـەزدا، ڕەش هەڵئەگـەڕێ، شـاعیر پێویسـتی بـە شـەرابی مانـا هەیـە، تـا شـیعرەکانی لـە بـەرزایی مەسـتی دا سوور هەڵگەڕێن و بدرەوشێنەوە.

ئەوانـەی لـە خـەمی گـەورەی شـیعردان و دەقی مـەزن ئامانجیانـە، تـا لـە بـواری داهێنانـدا، شـوێنی خۆیـان لـە بـەرزترین تـرۆپکی درەوشـاوە بپارێزن، وەك چـۆن هـەڵۆ لـە بـەرزترین لووتکـەدا لانـەی خـۆی چێ ئـەکات، ئەوانـەن ئاینـدەی داهێنـان مسـۆگەر ئەکـەن، هـەر ئـاواش شـاعیر ئـەبێت لەبـەرزترین لووتکـەی مانـادا، شـیعرەکانی خـۆی دابڕێژێت، دارشتنی دەقی بەرز، لە دۆزینەوەی مانای بەرز دێتە کایەوە .

فۆرمی بەهێز و ستایل

شیعر بە تەنها ئەو درەختە پتەوە نییە، کە بە وشە و ڕستە و ماناوە، لەبەرزاییدا گەڵای پڕ لە درەشانەوەی خۆی، لەبەر هەتاودا ڕابخات و بشنێتەوە، چونکە جگە لەوانە، شاعیر ئەبێ ماشینی هێزێکی وا بەگەڕ بخات، لە ڕووی بونیاتنانی فۆرمێکی تۆکمە و تازە، کە هێزی ئەوەی هەبێت قورسایی مانا، لەنێو ژوورەکانی خۆیدا بپارێزێت، فۆرمی بە هێز هەڵگری مانای بە هێزە.

ئەوە ئەزانیت کە هەر ڕووبارە و خوڕڕەی شیرینی خۆی هەیە، هەر شەپۆلێ دەنگی لالانەوەی خۆی هەیە، هەر گیایێ بۆن و بەرامەی لە بن نەهاتووی خۆی هەیە، ئاوەهاش هەر شاعیرە و ئاوازی هەزار تەرزی خۆی هەیە، لە هیچ ئاوازێکی دیکە ناچێ، هەوڵ بدە خاوەن نوقڵی شیعری خۆت بیت، کە لە دەمی هەموو خوێنەرێ شیرینی خۆی ببەشێتەوەو هەمدیس بنایرێتەوە .

سەفەر و ئاوا بوون

کـە دوا ترمیسـکی وشی خۆرەتـاو، کـۆڕی زینـدووان جێ ئەهێڵێ، زەوی و فەزا، ئەبنە هەوێزی مێگەلی تاریکی، ئەو کاتە مرۆڤیش نوقمی ئاوا بوون ئەکاتەوە، ئاوا بوونی ژیان، کـە چـەمکێکی نائومێدبەخشیـ هەرهەرییـە، شـاعیران خەڵقەندەی ناو ئاوا بوونن، شیعری خۆیان تیا دارشتووە، ئـاوا بـوون مـوژدەی ئـاوا بـوونی گیـان نییـە، شـاعیران دوا تیشـکی ئـاوا نـەبوونی جاویـدانین، بۆیـە هەمیشـە بـیر لـەو سـاتانە ئەکەنـەوە، کـە هـەرگیز ئـاوا بـوونی تیـا نـەبێت، ئاوابوون سەرەتای خەمگینییە.

ئاوا بوون سەفەری تازە بوونەوەیە، گەشت کردن بە نێو کۆڵانـەکانی دونیـا و چـەم و ئاسـمان و ڕووبـار و دەریـادا، جیهانی ساردەوەبووی بەرچاووت، گەرم و گوڕ ئەکاتـەوە، ڕەنگـەکان ئـەگۆڕێت، ئـەزموونوکانی شـاعیر تیژتـر و پڕتـر ئەکات، سـەفەر بە نێو کتێب و دونیادا، بنەماکانی شـیعر پتەوتر ئەکات، برۆ دونیا ببینە، تا بینابیت ڕەنگاو ڕەنگ بێ و ئەزموونت بە هێز تر بێت، ئاوابوون و سـەفەر و شـیعر هاوئاوازن .

دڵنەوایی

لە شەوی درێژی ژیاندا، کە کارەساتەکان سینەی مرۆڤیان هەلا هەلا کردووە، سەر هەڵبڕە و تەماشای ئەو هەموو جوانییە بکە، کە مانگ و ئەستێرەکان، لە سێرەی ئاسماندا خوڵقاندوویانە، هەست بە دڵنەوایی و جوانیی دونیا ئەکەیت، ئەوەیان دۆخێك لە ناخی شاعیر درووست ئەکات و بەرەو نووسینی دەقێکی تازە هەڵیئەپێچێ، ئەمەش دەقی بیرکردنەوەیە لە کەون، فەلسەفەی ئەبەدیی شاعیران، بیرکردنەوە لە دونیای دەوروبەرو کەون و کائینات، بازنەی بیرکردنەوەی مرۆڤ دەکاتەوەو بەرەو دۆزینەوەی شتی تری ئەبات، کە گینگن بۆ بوناتنانی شیعر، فەلسەفەی شاعیر تێرتر ئەکات .

ئەفرێنەری جوانیی

ئـەو هونەرمەنـدەی کـە بـە خـوێنی پەنجـەکانی، وێنـەی ئاسـکێکی دوور دوور، لـە نێـو پـاوانی سروشـتدا ڕەنگڕێـژ ئـەکات، کـە لـە ئەندێشـەی فڕیندایـە، هـەمان کاری ئـەو شـاعیرە ئـەکات، کـە بە خـوێنی قەڵەمەکـەی چیرۆکی ئـەو دایکــە دائــەڕێژێ، کــە لــە بــەفرانبارا ســەمای ئــاگر دائەگیرسێنێ، تا ژیان گەرم و گوڕ بکات، یەکیان بە وێنە و ئەویتر بە شیعر، ژیان جوان ئەکەن .

ڕابردووەکان و ئاڵتوونی کلاسیك

نۆستالگیا تەڕەی ڕۆحی پڕ لەزەتی شاعیرانە، گەنمی ئەمبارکراوی ناو سینەیانە، شاعیر ئەتوانێ لە قوڕی نۆستالگیادا. خشتی زێڕینی شیعر، لە قاڵب بدا و داهێنانی لێبخوڵقێنێ، غەریبی کردنی ڕابردوو ئەبەدییە، هیچ کەسێ ناتوانێ تامی هەنگوینی ڕابردووی لە دەم بچێتەوە، هەمان ئەو ڕابردووە، بابەتی شیعری پاراوی لێدێتەکایەوە، شاعیران دۆستی دێرینی رابردووە دێرینەکانی خۆیانن، پێداویستییەکی سەرەکییە بۆ ئایندەسازی ئەدەبی و ڕۆشنبیریی .

زیوەری کلاسیك هەرگیز لە گەشانەوە خۆی ناکەوێ، گەڕانەوە بۆ کانیاوی کلاسیك، گەڕانەوەیەکی ئەبەدییە، بەرەو کانگەی شیعر، ئەگەرچی خۆیان نەماون، بەڵام میراتە ئەدەبییەکەیان، شەهدی شیعریان لێئەچۆڕێتەوە، وەك چۆن کانیاوەکان دێهاتەکان تێراوی سازگار ئەکەن، ئەگەر وشکیش بکەن، بەڵام ئەوان هەمیشە لە یادی ئەو کانیاوانەن، بنەما بە کلاسیك توندوتۆڵ ئەبێ، پێویستە بەردەوام کلاسیك بخوێندرێتەوە .

كۆڤان و تەنهایی

کـە دایـکێ کۆرپەکـەی خـۆی ڕائـەژەنێ و بـە دەم چـڕینی بـــالۆرە و لاواندنـــەوەدا، ورد ورد گەوهـــەری چاوەکـــانی هەڵئـەپڕژێ، ئـەوە کۆڤـان و تاسـەی کـەوناره، لـە دڵ و دەروونیـدا ئەکولێتـەوە، شـاعیریش کـە بـە تـەوژمی کۆڤـانی هـــەزار چەشـــنی خۆیـــەوە ئەتلێتـــەوە، وشـــە تـــەڕ و سەنگینەکانی وەك تاڤگە لە پەنجەدا دێتە خـوارەوە، دەقی شیعریی دائەگیرسێ، شیعریش کۆرپەی برینەکانی شاعیرە .

تەنهایی بوو دانتی گرواند و ڕۆمی بە تەکییەی ڕۆح سپارد، تەنهایی ئەو گوڵەیە کە لە پەنا تاشەیەکا شین ئەبێت، کە هـەرگیز بـارانی ناگاتێ، مـن لـە تەنهاییـدا تـەنهاترین شـیعرم نـووسی، کـە شـەراب تـەنها بـوو، مەسـتیی هێنایـە کایـەوە، شاعیر و تەنیایی جمکەن، تەنهایی بەو مانایە نا کە دەوروبە چۆڵ بێ، بەڵکو ئەو تەنهاییەی کە ناخ هەڵئەپروکێنێ .

شیعری سەراب دیدە
ئامانجی شیعر

مەلەکان بە دوو باڵی ئەفسانەیی خۆیان، سەراپای ڤالایی ئاسمان تەیئەکەن، ڕۆحیان پڕیەتی لە ئاواتی ئەبەدیی ئازادیی هەڵفڕین، شیعریش بە شاباڵی وشە و پەڕوپۆی ڕستەوە، هەمیشە لە هەڵفڕیندایە، بەرە و ئامانجی ئازادیی و ڕەهابوون لە بێدادیی، هەڵفڕین مەبەستی هەرهەریی شیعرە گەورە و مانا گەورەکانە، شاعیرەکانیش شاباڵی ئەو شیعرانەن،

هەندێ لە باڵندە کۆچەرییەکان، کە لە گەرمیانەوە بۆ کوێستان کۆچ ئەکەنەوە، واهیمەی ئاو و ڕووبارەکان سەریان لێئەشێوێنن، بۆیە هەر لەبەرزاییەکانەوە سەرا و سەر خۆیان بە چەقێنی زەوییەوە دائەدەن، کە وا ئەزانن ئەوە ئاوە لە بەرزاییەوە ئەیبینن،، ئەوانە باڵندەی سەراب دیدەن و خەونی ئاو باڵیان ئەشکێنێ، وا ئەزانن ئەوەی لە بەرزاییەوە ئەیبینن ئاوە، نازانن سەرابە، هەندێ شاعیریش بە دەردی ئەو سەرابە ئەچن و دەقێك دائەڕێژن وا ئەزانن شیعرە، بەڵام سەرابە و هیچی تر، ئەوانە شاعیری سەراب دیدەن .

بیرۆکەیەکی منداڵی

بیرم دێتەوە لە سەردەمی منداڵییدا، وازی حەمامۆکێمان بە قـوورِ ئـەکرد، ئـەم وازیـیە بـریتی بـوو لەدرووسـت کـردنی گردێکی بچووك و خڕ، ئیدی بەردەوام دەستمان بە قووڕی ئەو گردە دائەهێنا، تا ئەو کاتەی موێك بەدیار ئەکەوت، ئەگــەر ئــەو مووەمــان نەدۆزیبایــەوە، ئــەوە یەکســەر ئەمانڕووخانـد و دەسـتمان پێ ئـەکردەوە، وا بیر ئەکەمەوە ئەمە بیرۆکەیەکی باش بێت، بۆ نووسینی شیعر و لە شیعرا پیادەی بکەین، واتە لە کاتی نووسینی شیعرا ئەگەر مووی شــیعرییەتی شــیعرەکەمان تیــا نەدۆزییــەوە، ئــەبێ ڕەشی بکەینەوە و سەر لە نوێ دەست پێبکەینەوە، تا ئەو کاتەی مـووی شـیعرییەت ئەدۆزینـەوە، ئـەو کاتـە پـڕۆژەی دەقـە شیعرییەکەمان کۆتایی پێدێت .

سیڕەی نەوڕەس و زیوەری وشە

جــوانیی لــە هــەموو شــوێنێکدایە، کــە ســەرچاوەی پرشنگیەکانی بوونن، کاتێك لە کەنار دەریایێ ئەوەستیت، دەنــگی شــەپۆل و ســیڕەی نەوڕەســەکان و جووڵــەی ماسییەکان، ئەتخەنە ناو ئەندێشەی ناکۆتای خۆیانەوە، بۆیە جوانییەکانی شوێن کاریگەرێتی درەوشانەوەی خۆیان هەیە، بەسەر پرۆسەی نووسینی شیعرەوە، چونکە شیعر بوونەوەرێکی ئاوارتەیە و لە نێو فریزی سەوزی ئیستەتیکادا پەڕوپۆ ئەبێت .

هەموو ئەوانەی سەودایان لە گەڵ میوە شووشەییەکانی نــاو لــەپی سروشــتە، زۆر تەڕدەســتن لــە ڕنــین و چنیــنی بەرهەمەکانی خۆیان، بە شێوەیەك کە بینەر هەست بە تام و چێژیان ئەکات، پیشەی شاعیرانیش لە ڕێکدانەوەی زەڕ و زیـوەری وشـەکان، لـە نێـو مەرکانـەی شـیعردا، بـە هـەمان شێوەی ڕێکدانەوەی میوەکانە، شیعر میوەی گیانە.

ئاوری شیعر

کە لە دوورەوە سەیری دارستانە چڕەکان ئەکەیت، لەژێر تیشکی خۆرەتاودا، وەك ئاڵتوونی ئازەری ئەدرەوشێنەوە، ئەوە درەوشانەوەی شیعرییەتی جووڵەی ئەو درەختانەن، کەبە هەزاران تەن، جیلوەی سێبەرییان بۆ شلکە نەمامەکانی ژێرەوەیان پاراستووە، هەروەها ئەوە شیعرییەتی دەقە بە هەمان ریتمی جیلوە بەخشەوە، دڵنەوایی ئەبەخشێ بە خوێنەر، شیعر هاوڕەگەزی درەختە، شیعرییەت جیلوەبەخشی شیعرە.

ئەو کولێرە زێڕانەی دەستی میهرەبانیی، لەنێو دڵی تەنووردا دەریدەهێنێ و وەك یاقووتی سوور ئەدرەو شێنەوە، لەدایکبووی ئاگرێکی پیرۆزن، کە بوونی مرۆڤ لە برسیەتی ڕزگار ئەکەن، هەروەها ئەو شیعرەی وەك ئاسکێکی زەردباوی زێڕین، لەناو سینەی شاعیردا، هەڵئەبەزێتە ناو پاوانی ژیان، بەرهەمی ئاگری ناو سینەی پڕ لە جۆششی شاعیرە، کە ڕۆحی خوێنەر لە وەڕەسی هەبووندا ڕزگار ئەکات، شاعیر تەنووری ڕووناکییە .

شەتڵی شیعر و مەلەکووتی شیعر

تا ئەو دەمەی کە هێرۆی وشەی پڕ مانا، لە ژێر چەقین و زوورگی نهێنییەکاندا ئەڕسکێ و مشت و ماڵ ئەبێت، ئەوە بەردەوام پێویستیمان بە درەختی ئەرخەوانیی بیرکردنەوە هەیە، بیرکردنەوە لە چرۆکردنی زمان، تا شەتڵی سەوزی شیعری باراناویی و پڕ لە تەمتوومانی جوانیی سەرهەڵبدا، ئەوسا شیعری مەزن ئەڕسکێ، شاعیر کوڕی بیرکردنەوە و ڕامانە، هەتا ئاویش لە هەڵچوونیا، هەموو ئەو خاشاك و تەپ و پات و پاتاڵانە، کێومال ئەکات و فڕێیان ئەداتە کەنارەوە، شاعیریش کە هاوزای ئاوە، ناتوانێ ئەو هەموو شڕوشیتاڵەی ناو دێڕ و ڕستەکان بەخێو بکات، بۆ ئەوەی شیعرەکانی بە ڕەزم و نەزمی ئاو هەڵڕژێن، شاعیران ئاوکووفی ئاوون .

کە لە نێو ڤالایی ئەم کەونەدا، وەك مەلێکی ماندوو بە سەر چیمەنێکەوە هەڵئەکورمێم، سەیری ئەو هەموو ڕیسە گیاو و گەڵاو گوڵ و کوڵیکانە ئەکەم، کە زەوی ئەیانگروێنێ، مرۆڤ تووشی سەرسامی و ئەندێشە ئەبێت، تەواو وەك ئەوەی بچینە ناو مەلەکووتی شیعرێ، ئاخۆ کام شاعیری مەزنە هاتۆتە ئاستی خاکەوە، وەها بە ڕیتمی جوانیی، دەروونمان پڕ لە ئیستەتیکا ئەکات؟

بورجی سپی
عەتری شیعر

لە نێو پایتەختی تاقانەی شیعردا، تەلاریێ، وەك بورجێكی سـپی ئەدرەوشـێتەوە، کـە ئـەویش تـەلاری زمـان و ڕەوانبێژییە، وەك موگناتیس ڕامانئەكێشن، شیعر پێویستی بەوە هەیە، كە لە نێو ئەم تەلارەدا شەهدی بابەتەكان چەشەڕێژ بكات، چونكە هەرگیز ناتوانێ پڕ بە سییەكانی هەناسە هەڵمژێ، لەپەنجەرەی ئەو تەلارانەوە نەبێت، زمانی ڕەوان، كتێبی پیرۆزی عاشقانە، كتێبی شیعریی سەنگین .

كاتێ ئەو زەوییانەی لە كشت و كێڵدا هەناویان هەڵئەدڕێن و شەقار ئەبن، خاك و خۆڵی ناو ڕۆحیان، وەك زیو ئەكەوێتە بەر تیشكی هەتاو، بۆن و بەرامەی ناخیان هەبوون شەلاڵی شەهدی ژین ئەكەن، كاتێكیش شاعیر قەڵەم لە حوبری خوێن هەڵئەهێنێ و سینەی پەڕاوە كافوورییەكان مشتی ڕستە و وشەی مەرجانی ئەكات، عەتری شیعر ئەپرژێتە فەزا و هەست بە بوونی خۆمان ئەكەین، شاعیران كێلیاری وشەن.

شەرابی ڕووناکی

هەموو ئەشکەوتەکان دەنگ و سەدای تایبەتی خۆیان هەیە، سامی ئەو بنگەوەڕە ئەکەن بە کوانووی جریوە، سینەی پڕ لە جۆشی شاعیرانیش تژی دەنگ و سەداو هاوارە، ئەوە هاواری ئەو شیعرانەن، لە پێناوی مرۆڤایەتیدا، پەلەی هەڵفڕینیانە، بەناو دارستانی تاریکیدا، تا بیانکەن بە چراخان، شیعر و شاعیران شەرابی ڕووناکین، ڕۆشنایی ڕێگەی مەبەستن.

تا هەتایە دەشتاییەکان، لە ژێر سێرەی گەرمی ئاسماندا، لە چاوەڕوانی گەڕانەوەی ڕەوی باڵندان و گوڵبەند و زەنوێرەکانن، غەریبی هاودەمیان ئەکەن، تا ڕزگاریان کەن لە تەنهایی، ئاوەهاش شاعیران لە هەر کوێیەك بن، لە نێو نۆستالژیادا ئەژین، خەون بە گەڕانەوە بۆ خاك ئەبینن، ئەوان لە غوربەتێکی هەرهەرییدا ئەژین، غوربەتی شاعیران شیعرە پەرش و بڵاو ئەبیتەوە و جیهان ئەخاتە ژێر کاریگەریتی خۆیەوە.

شەوەساردەکانی ناخ

کە باس لە کانیاوی ئیلهام و بەهرە ئەکرێت، بێهوودە نییە، ڕاستییان هەیە، چونکە دوو شازێی ئاووینی مرۆڤی نووسەرن، بەڵام پێویستیان بە قایغێکی زانستی ئەدەبییەوە هەیە، ئەبێ دوو سەوڵی ئەفسووناویت هەبێت، تا بتوانیت بەناویانا بپەڕینەوە، پێویستیمان یە زمانێکی تۆکمە و گوزارشتکردنێکی تۆکمەتر هەیە، وا نەبێت هەردوو زێیەکان وشك ئەکەن.

ئایا مرۆڤ لەو سەردەمە جەنجاڵەدا، کە بێستانی هێمنی قڕوقاتی تێکەوتووە، تەکنەلۆژیا هزری تەنیوەتەوە، بۆچی مرۆڤ هێشتاکەش لە نێو شلێرستانی شیعردا، مەیلی ژیان و گوزەرانی هەیە؟ ئەوە پێمان ئەڵێت، کە شەوبۆی شیعرە، شەوە ساردەکانی بوونی مرۆڤ، پڕ لە بۆن و بەرامەی خۆی ئەکات، کەواتە شیعر پێداویستییێکی ناخی مرۆڤە و هەرگیز بەسەر ناچێت.

تەنها خۆشەویستی

دێرینانمـان پێیـان وابـوو، کـە شـیعر ئـەبێت سـووخەتی بڕندەی شمشێری هەبێت و لە بوارەکانی تاودان و شانازی و شۆڕشەوە بزرمێنێ، بەڵام سەردەمی ئەو مەیلانە بەسەر چــووە، شــیعر ئێســتاکێ بــە ئــەوین و خۆشەویســتی و مرۆڤدۆستی، جاویدانی خـۆی ئـەپارێزێت، هـەموو بابەتـە شــیعرییەکان کۆتاییــان دێــت، تــەنها بابــەتی ئــەوین و خۆشەویستییە، کـە بـۆ شـیعر هەتاهەتاییە و کۆتاییان بـۆ نییە.

لەو سەردەمەدا کە تەواوی جیهان بۆتە دیوار و لەمپەر، جوگرافیای ژیان باستێلێکی داخـراو و دیدگا کـوژە، مێژووی پشـووی بیرکردنـەوە، کەوتۆتـە بـەر تـیری نیگـەرانی، چـۆن بتــوانین پەنجــەرەپێ لــەو دەرودیوانــەوە بکەینــەوە؟ تــا هەناسـەیێکی بێ دووکـەڵ هـەڵمژین، تاقـە پەنجـەرەش لـە مێژووی دروستبوونەوە تا ئێستا شیعرە، کە تا هەنووکەش ئەبێ بیکەینەوە، ژیان بێ شیعر ئەندێشە ناکرێ .

شــیعر خۆشەویســتی و ئەوینــەو مایــەی دنیاییــە لــە سەردەمە خەمگینەکان .

هیومانیزمییەت

بۆ ئەوەی بتوانین چیمەنی شیعر، کەرنەفاڵی ڕەنگاو ڕەنگی جاویدانی بێت، ئەبێت ستایلی گیانیمان تێکەڵی خوێنی هیومانیزمییەت بکەین، درەختی بیرکردنەوەمان لە هەموو ژەنگ و ژاڵێکی تەنگبینی و لۆکاڵی داوەشێنین، تا مانگی شیعرەکانمان شەوی تاریك و نووتەکی دونیا تریفەڕێژ بکات، ئەوەشیان پەڕینەوەیە بەرەو دونیا، بەرەو مرۆڤایەتی .

هیچ ئاگرێ ئەوەندەی ئاگری ئەوین، دڵی مرۆڤ ناکەن بە زوخاڵ، هیچ برینێکیش ئەوەندەی برینی ئەوین، قووڵ نییە، ئەو جەنگەی دڵ لە ژێر نیگەرانیدا دایئەگیرسێنێ، هەرگیز خامۆش نابێتەوە، من دڵم بە زرێی ئەوین ڕیزپۆش کردووە، دڵی من دڵ نییە، کوورەی ئەوینە، ئاگری شیعر لە بلێسەی ئاگری ئەوین لەدایك بووە، بۆیە هەرگیزاو هەرگیز کۆتایی نایەت .

دەگمەنسازی

کاتێك لەنێو زەنوێر و زەنەکێکا، چاووت ئەکەوێتە سەر دیمەنی تەڵێ نەرگز، کە خۆی لەبەر هەتاو هەڵخستووە، سەرسام ئەبێت، یا پارچە شووشەیێ، کە هەتاو لێیئەداو ئەدرەوشێتەوە، سەرنجت بۆ خۆی ئەبات، شیعری پڕ سرووت و دڵنەوازیش ئاوا خۆی نمایش ئەکات، ئەوکات بزانە ئەو شیعرە داهێنەری جوانییە، شیعر هەڵگری دەگمەن سازییە .

ئەو هەنگوینە زیوینییەی، کە خۆی لە بنی شووشەوە ئاسێ کردووە، زۆر بەتامترە لەو هەنگوینەی لە لای سەرەوەیی شووشەکەوە دەستت ئەکەوێ، چونکە بەرهەمی هەوڵێکی ڕێزپەڕە، پرۆسەی شیعریش دەقا و دەق ئاوەهایە، هەتا سەختتر بیرۆکە لە قورگی هزر دەربهێنی، ئەوەندە زیاتر سیحری خۆیت پێ ئەبەخشێ، پرۆسەی شیعر پرۆسەی بە چیا هەڵگەڕانە .

ڕەگاژۆبوون

لـە بـەرداشی دیماهیـدا، شـیعر شـۆڕبوونەوەیە بـە نـاو جەنگەڵستانی ناخ، تا دەستی لە نهێنییەکانی ئەو ناخە گیر بێ، هـەر لـە ئەزەلـەوە شـیعر، خۆدانـە لـە لافـاو و لـەهێی گـەورە و خۆهەڵدانـە لـە تـاقی بـەرزی نهێنییـە قووڵـەکان، شیعر بە بێ ڕسکانی هەرمێی بابەت، تەلاری خۆی خاپوور ئەکات، واتە وەك چۆن ئەتەوێ مەلە بکەیت و ئەبێ ئاو هـەبێت، هـەرواش کـە بتـەوێ شـیعر بنووسـیتو ئـەبێت بابـەتی خـۆت هـەبێت و ئـەو بابەتـە لـە نێـو خەیاڵـدانی شیعریتا، پێگەیشتبێ و ڕسکا بێت .

شـۆڕەبی ناچـارە لـە تـرسی ڕەشـەبا، ڕەگـەکانی خـۆی بـە بڕسـت و هـێزەوە، لـە نێـو خاکـدا ڕەگاژۆ بکات، ئاوەهـاش شـاعیر، بـۆ ڕاکـردن لـە بوویـەری خـۆی پـەنا وەبـەر ڕەگ و ڕیشـەی خـەیاڵی داهێنەرانـە ببات، شـاعیر بـەبێ هـەنگوینی خـەیاڵ، دەقـەکانی تفـت و تـاڵ هەڵئەگـەڕێن، تـەخت و تەلاری شیعری خۆی لەرزۆك ئەکات.

خاکیی بوون

بـەو سـێبەرە وەهمییـەی خـۆت مـەنازە، کـە لـە مانگـە شـەودا زۆر گـەورەی ئـەبینی و پیتوایـە چـرای بـەرزی سـەر زەویـت، ئـەگینا وەك هـەنجیری بـاقۆ بـەر لـەوەی بگـەی، ئەوەرییـە خـوارەوە و بێئـەوەی سـێبەری بچـووکی خۆشـت ببینی، ئـەوەی شایەنی ئەوەیە، کە پێیەوەی بنازی، خـاکی بوونتە ئەیدۆست، شاعیرێتی پێویستی بە سادەیی و خاکیی بوونە، نەك شتی دی .

هـەرگیز ناتوانیت لـە ڕێگـەی شـیعرەوە، ببیت بە چـەپکێ ڕوونـاکی و جەنگەڵـەکان ڕوونـاك بکەیتـەوە، بێئـەوەی تێشووی ڕاستەقینە ببەخشیتە هزری شیعرەکانتەوە، تاکە قاسـەی شـیعری ڕووناکگیر، کتێب و خوێندنەوەیە، بە بێ ئـەو دوو گەوهـەرە، دەقـەکانت ژەهـراوی ئـەبن، هەلبـەت ئەوانیش بەو شێوەیەی کە زەینی خۆت لە گەڵیانا شەتەك بـدەیت تـا بتـوانی گەوهـەرەکان بدۆزیتـەوەو فـەڕیان لێببینیت .

خەون و دیدگای بەرز

سـەبەتەی زەویی و بـاوەشی فـەزا، پـڕن لـە تـۆو و تـوخمی شـیعر، هـەموو جوانییـەکان وەك خـاك و خـۆڵ، لـە ژێـر دەسـت و چـاوی شـاعیردان، تـەنها ئەوانـەی تـیژ نیگـان، نهێنگری ئەو زێڕ و زیوەرەرانەن، بەڵام کێ میداڵی شیعریان بـە گەردەنـەوە هەڵئـەواسێ و جوانڕێژیـان ئەکـەن، تـەنها شاعیرە دیدگا بەرزەکانن، پەی بەو نهێنییە ئەبەن .

هەمیشە خەون بە ڕنینی ئەستێرەکانی سێرەی ئاسمانەوە ئەبینن، شاعیران، چەپك چەپك ڕووناکی ئەچننەوە و دڵی برینداری مرۆڤی پێ هەتوانڕێژ ئەکەن، هەر خۆیان خەونی نێو خەونی گەورەی گەردوونن، لە درزی پەنجەکانیانەوە، شـیعر هەڵئـەڕژێ، شـاعیر هەمیشـە خـەون بـە دونیـای جوانییەوە ئەبینێ .

سـەبەتەی زەویی و بـاوەشی فـەزا، پـڕن لـە تـۆو و تـوخمی شـیعر، هـەموو جوانییـەکان وەك خـاك و خـۆڵ، لـە ژێـر دەسـت و چـاوی شـاعیردان، تـەنها ئەوانـەی تیژنیگـان، نهێنگری ئەو زێڕ و زیوەرەرانەن، بەڵام کێ میداڵی شیعریان بـە گەردەنـەوە هەڵئـەواسێ و جوانڕێژیـان ئەکـەن، تـەنها شاعیرە دیدگا بەرزەکانن، پەی بەو نهێنییە ئەبەن .

بارانی ئەوین

شـیعر چەنـد لـەو بنـە هەڵاڵەیـە ئـەچێت، کـە لـە پـەنا بەردێکدا شین بووە و هـەرگیز باران نایگرێتەوە، بەڵام کە بــا تــاوە بــارانێ هەڵئەســوورێنێتە ســەرییەوە، پــەڕپۆیێ دەرئەکات، ڕەونەقی تەواوی گوڵجارەکان ئەبات، شیعریش هـەر وایـە، بـارانی پـڕ لـە ئـەوین و سـووتاوی دڵی شـاعیر، بەسەریا هەڵنەڕژێ، هەرگیز ناپشکوێ و داهێنانی لێ شین نابێت.

شـیعر وەك بـەهێزێکی تـووکن، ئـەبێ لـە سـەردەمی خۆیـدا بژیـت و بەخشـندەی تـام و بـۆی ڕۆژگـاری خـۆی بێـت، چونکە دواکەوتنی لە ڕیتمی ڕۆژگار، دواکەوتنی ڕێبواری ڕێی گەیشتنە، بە یۆبۆپیای ئەو شوێنەی بۆی ئەگەڕێ، شیعر ئـەبێ لەگـەڵ گیـانی سـەردەمەکەی خـۆی، پـێکی شـەرابی ئەبـەدیی هەڵبـدات و هـەموومان مەسـت بکـات، ئەمـە تەمای شیعری گەورەیە .

سەمای فڕین و کثارسیزم

وەك چۆن هیچ لکە گیایێ سەوز نابێت، بێ دەستی میهرەبانی کلۆرۆفیل، ئاواش هیچ شاعیرێ، بازووی مەلەی نابێ، بێ موزیکی نێو ڕستە شیعرییەکانی، هەر ئەو موزیکەیە، سەوزی ئەبەخشێ بە گەڵای شیعر و گوڵجاڕی ئەبەدییەتی لێ ئەرسکێنێ، ئەو شیعرانەی لە فڕین ڕەخسیون، زمانیان پڕ لە نەشئەی موزیکە، کە خوێنەر و شاعیر ئەخاتە سەمای فڕینەوە .

جۆریك لە پاکبوونەوە ئەخولقێنێ، کثارسیزم شیری ناو فەریکە گەنمی هەموو شاعیرێکی سەوداسەرە، بەدوای بارانی مانایێکی جاویدان، کاتێ خوێنەر لەتە سێوێکی کێوی شیعرێ، ئەخاتە سەر زمانی، هەست بە پاکبوونەوەی دەروونی خۆی ئەکات، هەر کاتێکیش شاعیر کلۆ قەندی چەند وشەیێ، ئەدۆزێتەوە، ئەکەویتە نێو پرۆسەی پاکبوونەوە، چونکە شیعر دواجار کثارسیزمە، پاکبوونەوەیە، ئیدی شیعری جوان و مانابەخش هۆیەکی گرینگە بۆ پاکبوونەوەی دەروون و ڕۆحی مرۆڤ لە هەموو گەڵایەکی ڕزیوی نێو ناخییەوە.

شەرابی شیعر

تیترواسـکی زینـدووی شـیعر، لـە نێـو گیـاڕێزی ئاسـمانی زمانێکی پاراودا، فڕینی خۆی خۆش ئەکات، هیچ شیعرێ لە نێو ڕەوسەی زمانێکی پڕ لە زیواندا باڵناگرێ، وەك چۆن ئاسـکی شـاخ لـە ئـاوێ هەڵئەبەزێتـەوە بـۆ ئـاوێ، نـەبادا سینەی بـە ئـاوێکی شـێلوو بلـەفتێ. شـاعیریش ئـەبێت بـە دوای شەرابێکی خەستی شیعردا بگەڕێ، بۆ ئەوەی شەڵاڵی دەقێکی مەزن بێت و خوێنەر لەگەڵ خۆیا مەست بکات .

شـاعیران سـەر بـە ڕەگـەزی جاویـدانی شـیعرن، لـە دڵی وشەکانیا لە دایك ئەبن، بە ڕستە و خاڵ و وێرگوڵ، مشت و ماڵ ئەکرێن، بە ئاوازی هەزار چەشنیا گۆشکراون و بە ڕیتمی ئیستەتیکا ئیتیکرێژ کراون، بۆیە ئەوان ئاوارتەن، من بۆ خۆم وا ئەندێشە ئەکەم، کە شیعر بزاڤبەندی کردووم و جووڵەی ئەبەدیی جیوەی پێبەخشیووم، بۆیە من سەر بە ڕێکخراوی ئازادیی باڵندانم .

پارسەنگی ڕۆشنایی

بەدەست هینانی کریستاڵی شیعر، لە تاشە سەختەکانی زمان، بەدەست هینانی ئاڵتوونە، لە بنگەوەڕەکانی گرکاندا، لەو کاتانەی شاعیر، تا شانی نوقمی لیتاوی مێژوو ئەبیت و گەوهەرکان ئەدۆزێتەوە، بەردەکانی بیری کوژاوە بە شیعر شەق ئەکا، زەمین لەرزە ئەخولقێنێ، من هەر ئاوام کرد، بەڵام ڕووناکی چاوم کردە قووربانی، شیعر پارسەنگی ڕۆشناییە، قوربانی زاتی شاعیری ئەوێت، کەواتە شیعر سیمبۆلی ڕووناهییە .

وەك چۆن تاقە قولینگێ، ئەتوانێ سەراپای ئاسمانی بەرین، پڕ لە ئاوازی خۆی بکات و لە نێو قووڵایی زەویشدا سینەی ڕێبوارەکان پڕ لە سروە بکات، هەرواش تاقە شیعرێکی مەزن، هێزی ئەوەی هەیە، سەرتاپای کولتووری مرۆڤایەتی سەرنجڕێژی خۆی بکات، ئەوە گەورەیی شاعیرە، ئەو موجیزەیە دەئافرێنێ .

ئاگری وشه و عەتری ئازادی

تەنووری شیعر ئاگری تایبەتی خۆی هەیە، کە شاعیر بە سۆڵژانی ئەفسوونئامێزی پەنجەکانییەوە، پەرەند و پۆلیەی ئەو ئاگرە ئەگەشێنێتەوە، ئەو شیعرانەی کە لە بەرزایی ئاسماندا، وەك مەلێکی تیشکاوێژ شریخەی پەڕوباڵیانە، ئەوانەن کە ئاگری ناخیان لە دوور دوورەوە ئەدرەوشێتەوە، شاعیری بێئاگر، تەنوورێکی وێرانەیە، ئەبێ هەر شاعیرە و ئاگری خۆی هەبێت .

هیچ مەلێ توانای فڕینی نییە و هەرگیز پێی لە زەوی نابێتەوە، بە باڵی بەستراوەوە، ئاوەهاش شاعیر بێ شووناسی ئازادیی و ئاوری وشە، شیعرەکانی ئاوی ژیان ناخۆنەوە، ئازادیی باڵی فڕین ئەبەخشێ بە شاعیر، ئازادیی ناخەوەی شاعیر، ئەفرێنەری دەقی جاویدانییە، ئاوریش جەزبە، هەموو دەقێکی شیعری شێلراو بە عەتری ئازادیی گەرموگوڕی ناخی شاعیر، دەقێکی سەرمەدییە .

ئاڵۆزیی دەق

ئـاڵۆزیی دەسـكرد لـە نیـو تـەلاری شـیعریدا، سـیمای ئێستەتیكی ئەو تەلارە ئەخاتە نێو دیمەنێكی كرێتەوە، بەڵام سەوسـەنی هێندێ مانا هەیە، كە ئاڵۆزییەكی زۆر جوان و پڕ بەرامـە ئەبەخشـێتە سـیمای شـیعرەوە، وا لـە خوێنـەر ئـەكات، بكەوێتـە دامـان و ڕامـانی قووڵـەوە، ئـەو ئاڵۆزییـە كارامــەیی شــاعیری گەرەكــە، ئاڵۆزییەكــە بەدیهێنــەری ئیستەتیكایە لە شیعر، هەر كاتێ توانیت شەوبۆی ڕاستیی لـە نێـو دەقی شـیعری خۆتـا بچێـنی و هەسـتێكی شـیرینی دۆزینــەوە بخــوڵقێنی، ئــەوە دڵنیابــە وەردی شــیعرێكی گەورەت شۆداوەتەوە، بێ بوونی ئەو ئاشكراكردنە و ڕاستیی شـیعریەت و جـوانیی، هـیچ شـیعرێ بـوونی نییـە، شـیعر چییە جوانیی نەبێت؟

بۆیـە ئێمـە پێویسـتیمان بـەو ئاڵۆزییـە هەیـە كـە مانـا قووڵەكان درووستی ئەكەن نەك ئاڵۆزی دەسكرد.